

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри обліку та аудиту
Кратт О.А.
(підпис) (ПБ)
« _____ » _____ 2021 р.

ВИПУСКНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 071 «ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «ОБЛІК І АУДИТ»

Тема: «Облік і аналіз розрахунків з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві»

Виконавець: студент групи ОА-415 Б Дубина Дарина Григорівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: д.е.н., професор, професор кафедри Овсюк Ніна Василівна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Нормоконтролер _____ Овсюк Ніна Василівна
(підпис) (ПБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра обліку та аудиту
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри обліку та аудиту

Кратт О.А.

(підпис)

(ПІБ)

«_____» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання випускної роботи

Дубини Дарини Григорівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Облік і аналіз розрахунків з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві» затверджена наказом по НАУ від «14» квітня 2021 р. № 597/ст.

2. Термін виконання роботи з «17» травня 2021 р. до «16» червня 2021 р.

3. Вихідні дані роботи: нормативно-правові документи з обліку та аудиту, дані Державної служби статистики, фінансова звітність підприємства, первинні документи, облікові регістри синтетичного обліку, Наказ про облікову політику, установчі документи підприємства.

4. Зміст пояснювальної записки: 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ЗА РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ НА АВІАЦІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ. 2. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПАТ «МОТОР СІЧ».

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: ЛИСТ 1. МЕТА, ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ. ЛИСТ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ. ЛИСТ 3. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ». ЛИСТ 4. ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ». ЛИСТ 5. ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ». ЛИСТ 6. ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ». ЛИСТ 7. ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ». ЛИСТ 8. ТИПОВІ БУХГАЛТЕРСЬКІ

ПРОВЕДЕННЯ З ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ
НА АВІАЦІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ. ЛИСТ 9. ЕТАПИ КОМПЛЕКСНОГО
АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ. ЛИСТ 10.
АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ДИНАМІКИ ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНОСТІ ПАТ «МОТОР СІЧ» ЗА 2017-2020 РР.

6. Календарний план-графік:

№ з/п	Завдання	Термін виконання етапу роботи	Примітка
1	Процес написання та оформлення матеріалів першого розділу випускної роботи та надання їх керівнику	17.05.2021р.- 25.05.2021р.	
2	Процес написання та оформлення матеріалів другого розділу випускної роботи та надання їх керівнику	26.05.2021р.- 31.05.2021р.	
3	<ol style="list-style-type: none"> 1. Узгодження випускної роботи з науковим керівником. 2. Погодження нормоконтролю. 3. Отримання рецензії та відгуку на випускну роботу. 4. Процес перевірки випускної роботи на плагіат. 5. Підготовка до захисту випускної роботи. 	08.06.2021 р.- 11.06.2021 р.	
4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Переплетення випускної роботи. 2. Подання випускної роботи та супровідних матеріалів секретерю ЕК. 	14.06.2021 р.- 20.06.2021 р.	

7. Консультація з окремих розділів:

Розділ	Консультант (посада, ПІБ)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
РОЗДІЛ 1	д.е.н., професор, професор кафедри Овсюк Ніна Василівна		
РОЗДІЛ 2	д.е.н., професор, професор кафедри Овсюк Ніна Василівна		

8. Дата видачі завдання «17» травня 2021 р.

Керівник Овсюк Ніна Василівна
(П.І.Б.)

(підпис)

Завдання прийняв до виконання Дубина Дарина Григорівна
(П.І.Б.)

(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до випускної роботи «Облік і аналіз розрахунків з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві»: 86 ст., 6 рис., 9 табл., 49 літературних джерел.

Мета випускної роботи полягає у вивченні теоретичних аспектів обліку та проведенні аналізу розрахунків з покупцями і замовниками на авіаційному підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес організації обліку і аналізу розрахунків з покупцями та замовниками авіаційного підприємства ПАТ «Мотор Січ».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних питань організації та методики бухгалтерського обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.

Методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, системний підхід, порівняння, аналогія, абстрагування.

Інформаційні джерела: праці вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативні документи України з бухгалтерського обліку, аудиту, господарського та цивільного права, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, матеріали науково-практичних конференцій, довідково-інформаційні видання.

Практичне значення отриманих результатів полягає у отриманні в ході дослідження науково-практичні результати мають важливе значення для подальшого розвитку й удосконалення бухгалтерського обліку і аналізу розрахунків з покупцями та замовниками. Одержані результати спрямовані на підвищення рівня організації та ведення обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

Апробація результатів дослідження: участь у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей, публікації в наукових журналах та тези доповіді на конференції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ЗА РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ НА АВІАЦІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	12
1.1 Нормативно-правове регулювання обліку дебіторської заборгованості.....	12
1.2 Економічна сутність, визнання, оцінка та класифікація дебіторської заборгованості	16
1.3 Документування операцій з обліку розрахунків з покупцями та замовниками...30	
1.4 Синтетичний і аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками.....	35
1.5 Відображення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками у звітності.....	42
2 АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПАТ «МОТОР СІЧ».....	45
2.1 Джерела інформації для перевірки стану дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ».....	45
2.2 Мета, завдання та об'єкти аналізу дебіторської заборгованості авіаційного підприємства.....	48
2.3 Методика аналізу дебіторської заборгованості.....	51
2.4 Аналіз динаміки складу і структури дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ».....	56
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Фінансовий стан підприємств значною мірою залежить від ефективно організованої системи управління дебіторською заборгованістю. Адже її виникнення уникнути неможливо. Дебіторська заборгованість супроводжується ризиком неповернення, породжує втрату коштів у вигляді інфляції, на залучення банківського кредиту для забезпечення безперервної діяльності, на повернення заборгованості тощо. Для отримання своєчасної та об'єктивної інформації існує необхідність раціональної організації процесу обліку та аналізу дебіторської заборгованості, що є запорукою прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Актуальність теми. Кожне підприємство в процесі господарської діяльності взаємодіє з іншими підприємствами та окремими підприємцями. Усі вони називаються контрагентами юридичними особами. У одних продукцію або послуги підприємство купує і їх називають постачальники, а іншим, навпаки, підприємства реалізують свою продукцію або послуги – це покупці та замовники. Всі умови роботи, як правило, прописують в контрактах, а потім і в первинних документах по кожній операції. Завданням бухгалтера являється систематизація інформації, враховуючи при цьому всі операції і виведення їх фінансового результату. Отже, можна сказати, що бухгалтерський облік розрахунків з покупцями і замовниками показує ефективність діяльності всієї організації. Адже економічний сенс роботи – це отримання прибутку, а фінансове становище і стабільність підприємства безпосередньо залежать від його дебіторських і кредиторських зобов'язань. Тому організація бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками є важливою частиною основних управлінських завдань.

Одним із факторів, що гальмує розвиток підприємств, є недостатнє інформаційне забезпечення. Воно охоплює сукупність первинних і зведених даних, організацію зберігання накопиченої інформації, способи її подання та методи перетворень. Споживачі повинні отримати необхідну інформацію при найменших витратах на підготовку. Проте нормативно рекомендовані форми бухгалтерського

обліку не враховують специфіку дебіторської заборгованості, що зумовлене частою наявністю значної кількості контрагентів та різних термінів непогашення.

В ринкових умовах підприємство на перший план висуває задоволення власних потреб і порушує виконання фінансових зобов'язань перед партнерами. Це явище негативно впливає на економічну ситуацію в Україні та потребують пошуку способів для їх усунення.

Мета і завдання виконання випускної роботи. Метою випускної роботи є вивчення теоретичних аспектів обліку та проведення аналізу розрахунків з покупцями і замовниками на авіаційному підприємстві.

Маючи мету, можемо сформулювати такі завдання випускної роботи:

- дослідження сутності, значення, класифікації розрахунків з покупцями та замовниками;
- визначити методи оцінки та визнання зобов'язань з покупцями та замовниками;
- розгляд аспектів організації та методики обліку розрахунків з покупцями та замовниками підприємства;
- оцінка нормативно-законодавчу базу обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками;
- аналіз процесу організації синтетичного і аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками;
- дослідження методики аналізу дебіторської заборгованості.
- провести аналіз дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження випускної роботи є процес організації обліку і аналізу розрахунків з покупцями та замовниками авіаційного підприємства ПАТ «Мотор Січ».

Предмет дослідження. Предметом дослідження є науково-теоретичні, методичні та практичні засади щодо обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання. Для розкриття сутності та змісту дефініцій використовувались

методи теоретичного узагальнення: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, системного підходу, порівнянь, аналогії.

Інформаційною базою дослідження є роботи зарубіжних та вітчизняних науковців, нормативно-законодавчі документи України з бухгалтерського обліку та аналізу господарського та цивільного права, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, матеріали наукових конференцій, інтернет ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних та методологічних положень та розробці практичних пропозицій щодо покращення бухгалтерського обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.

Практичне значення отриманих результатів. Науково-практичні результати, отримані протягом періоду дослідження, мають вагоме значення для подальшого розвитку та вдосконалення бухгалтерського обліку і аналізу розрахунків з покупцями та замовниками. Отримані результати направлені на вдосконалення організації та обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками. Виконання запропонованих рекомендацій дасть необхідний поштовх і покращить якість облікової інформації. Результати проведеної роботи можуть використовуватися в процесі обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками підприємствами України.

Структура роботи. Робота складається з двох розділів – 1 Теоретичні основи обліку за розрахунками з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві та 2 Аналіз дебіторської заборгованості; має 9 таблиць, 6 рисунків та 49 літературних джерел.

Апробація отриманих результатів дослідження:

1. Dubyna D. G. Reserve for doubtful debt as an instrument of influence on the activity of the enterprise. Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами: матер. XII Міжн. наук.-практ. конф. (15 – 16 квітня 2021 р., Київ). Київ: НАУ, 2021. С.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ЗА РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ НА АВІАЦІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Нормативно-правове регулювання обліку дебіторської заборгованості

В ході господарської діяльності авіаційного підприємства продукція виробляється і продається закупівельним організаціям, іншим покупцям і замовникам.

Покупці – це юридичні та фізичні особи, що купують товари, приймають роботи, отримують послуги.

Замовники – це учасники договору, на підставі замовлень яких виготовляють товари, виконують роботи, надають послуги.

Відсутність своєчасно виплачених коштів за продукції, товари, роботи, послуги спричиняє труднощі в діяльності господарств. Це особливо відчувається в інфляційних умовах. Кошти, які тимчасово знаходяться поза межами підприємства, працюють на стороні, тобто втрачають цінність та не повертаються на нього. Боржник повинен підтвердити суму заборгованості або подати заперечення протягом десяти днів після отримання заяви. Тому підприємства приділяють велику увагу обліку дебіторської заборгованості. Своєчасність та правильність поданої інформації про стан дебіторської заборгованості залежить від своєчасності заходів з погашення та відображається у фінансовій звітності підприємства протягом звітного періоду.

Українські закони, постанови уряду, Кабінету міністрів, відомства, Державна податкова служба та Національний банк України чітко визначають правову основу організації розрахункових операцій з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві. Оскільки дебіторська заборгованість є частиною активів підприємства, її стан впливає на визначення справжнього фінансового стану компанії. Як частина оборотних та необоротних активів, управління нею є одним із найважливіших та найскладніших елементів. На рис. 1.1. показано правові рівні аналізу та обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

Рис. 1.1. Рівні нормативно-правового забезпечення обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками

Типовий документообіг первинних актів з обліку розрахунків з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві є досить важливими, оскільки вони мають вагоме значення при виникненні проблемних питань, але в бухгалтерському обліку будь-яких розрахунків головне місце займають саме закони та нормативні акти.

Для того, щоб детальніше вивчити систему нормативного врегулювання розрахунків з покупцями і замовниками, потрібно розглянути, які аспекти обліку розрахункових операцій регулюються перерахованими в таблиці 1.1 нормативними документами.

Так, Цивільний кодекс України № 435, оприлюднений від 16 січня 2003 р., грає важливу роль у регулюванні відносин, що виникають під час взаємодії підприємств та її клієнтів, він містить спеціальний розділ про загальні положення щодо надання послуг і містить положення щодо типових договорів [1].

Характеристика нормативно-правової бази обліку розрахунків з покупцями та
замовниками

№ п/п	Назва нормативного документа	Короткий зміст документа
1	Цивільний кодекс України	Регулювання відносин, що виникають під час взаємодії підприємств та її клієнтів; містить спеціальний розділ про загальні положення щодо надання послуг; інформація щодо типових договорів
2	Податковий кодекс України	Надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, а також особливості її покриття
3	Закон України «Про захист прав споживачів»	Нагляд за відносинами між покупцями та споживачами
4	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Основа бухгалтерського обліку, яка визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерської та фінансової звітності в Україні
5	НП(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість"	Дає основні визначення щодо поняття «дебіторська заборгованість»
6	НП(С)БО 11 «Зобов'язання»	Визначається методологія бухгалтерського обліку про зобов'язання та процесу розкриття у фінансовій звітності
7	НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"	Вказується мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів
8	НП(С)БО 15 "Дохід"	Пояснює причини визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг; дохід від надання послуг
9	НП(С)БО 16 «Витрати»	Визначаються методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації щодо витрат підприємства

Одним із найскладніших питань бухгалтерського обліку з покупцями та замовниками є проблема безнадійної дебіторської заборгованості, яка може бути спричинена погіршенням фінансового стану боржника і є дуже важливою в сучасних умовах. Даному питанню приділений пункт 138.10.6 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями), де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, а також особливості покриття даного виду заборгованості [2]. Крім того, Закон України «Про захист прав споживачів» № 1023-

ХП від 12 травня 1991 р. [3] регулює нагляд за відносинами між покупцями та споживачами. Цим законом регулюються відносини між споживачами товарів, робіт, послуг та виробниками чи продавцями різних форм власності, встановлює права споживачів та визначає державний механізм захисту їх прав.

Основою облікового відображення всіх видів операцій, в тому числі і розрахунків з покупцями та замовниками є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV [4], який визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерської та фінансової звітності в Україні. Відповідно до цього закону суб'єкти господарювання самостійно формують облікову політику, яка втілює основні принципи ведення обліку відповідних об'єктів.

Акти другого рівня регламентації регулюють питання на методичному рівні. Законодавчою основою обліку розрахунків з покупцями та замовниками є НП(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" від з 08.10.1999 № 237 [5]. Згідно цього положення, дебітори – це юридичні та фізичні особи, які заборгували перед підприємством кошти, їх еквіваленти або інші активи в результаті минулих подій.

Оскільки, в ході розрахунків з покупцями та замовниками виникають зобов'язання із сторони боржників, то ще одним важливим нормативно-правовим документом для врегулювання даного питання є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» від 31.01.2000 р. № 20 [6]. Це положення визначає методологію формування бухгалтерського обліку щодо зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності, а також інформацію щодо кредиторської заборгованості, яка також виникає в ході розрахунків з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві.

Визнання дебіторської заборгованості також регулюється НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» від 30.11.2001 №559 : «безумовні права вимоги і зобов'язання визнаються фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями, якщо за умовами контракту підприємство має право на отримання грошових коштів або бере на себе зобов'язання сплатити грошові кошти» [7]. Тобто, згідно НП(С)БО 10, дебіторська заборгованість визнається активами, на які впливають майбутні

економічні вигоди, та згідно НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» – це одержання лише грошових коштів. Також, згідно з НП(С)БО 13 сума збитків від зменшення корисності фінансового активу визначається як різниця між його балансовою вартістю та теперішньою вартістю очікуваних грошових коштів, дисконтованою за поточною ринковою процентною ставкою на схожий фінансовий актив, визнаючи різницю та інші витрати протягом звітного періоду. У цьому випадку цей стандарт не визначає методи формування сумнівних боргів [7].

Питання визнання, оцінки та відображення в обліку заборгованості з покупцями та замовниками продемонстровано також в таких Національних положеннях (стандартах), як 1, 15 та 16 [8; 9; 10]. НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 07.02.2013 № 73 вказує мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Пункти цього положення застосовують до фінансової звітності юридичних осіб усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подати фінансову звітність згідно із законодавством.

НП(С)БО 15 "Дохід" від 29.11.99 р. № 290 пояснює причини визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг; дохід від надання послуг, в нашому випадку це – авіаційна продукція. Положенням визнано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості [9]. Сума такого боргу визнається витратами авіаційного підприємства. Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в НП(С)БО 16 «Витрати» від 31.12.99 р. № 318 [10]. Цей стандарт передбачає, що інші операційні витрати включають суму безнадійної заборгованості, витрати на відрядження та відрахуванням до резерву сумнівних боргів.

Також на методологічному рівні авіаційні підприємства дотримуються Плану рахунків бухгалтерського обліку для активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій, а також Інструкції про його застосування від 30.11.1999 р. № 291 [11], де встановлено позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку.

Дебіторська заборгованість в бухгалтерському обліку регулюється низкою міжнародних стандартів [12], включаючи такі як МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [13], Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (МСБО 32) «Фінансові інструменти: подання» [14], Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39). Фінансові інструменти: визнання та оцінка [15]. Однак жоден із цих стандартів не визначає дебіторську заборгованість. В МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» вказано, що дебіторська заборгованість являється фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства). МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» визначає порядок визнання, оцінки, класифікації та порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості. Для розкриття інформації в примітках до річної фінансової звітності потрібно дивитися МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [13].

1.2 Економічна сутність, визнання, оцінка та класифікація дебіторської заборгованості

В сучасних умовах ринкової економіки, всі підприємства, в тому чи іншому випадку на підставі укладених договорів з іншими юридичними і фізичними особами, вступають в ринкові відносини за надану продукцію, виконані роботи або надані послуги. Покупці та замовники купують продукцію в організації, зацікавлені в їх отриманні (наданні) і готові їх оплатити.

Розрахунки з покупцями і замовниками відбувається в тому випадку, коли організація підписує договір, відповідно до якого виникає зобов'язання перед контрагентом виконати всі умови договору щодо поставки товару, надання послуг або виконання робіт на платній основі.

У момент реалізації своєї продукції, авіаційне підприємство (виступає постачальником) відображає у себе в обліку зобов'язання покупця здійснити оплату за виконані постачальником умови договору, що називається дебіторською

заборгованістю. Числиться вона на підприємстві до моменту її повного погашення таким покупцем/замовником.

Стан розрахунків характеризується дебіторською та кредиторською заборгованістю для кожного учасника в будь-який момент його існування.

Дебіторська заборгованість являє собою суму боргів в результаті господарських відносин між підприємствами, або відволікання коштів з обороту підприємства та використання їх сторонніми організаціями/фізичними особами.

Також дебіторська заборгованість може виникати в разі:

- коли продавець і покупець визначили, що другий зможе погасити свою заборгованість забезпечуючи йому відстрочки платежу;

- коли покупець перераховує грошові кошти в якості авансу в рахунок майбутніх поставок.

У разі відстрочки платежу, заборгованістю є сума грошей, яку сплачує покупець, але вона має бути виплачена пізніше терміну, який було обговорено раніше. У разі отримання авансового платежу, зобов'язання виникає вже у організації постачальника, реалізувати продукцію покупцеві, так як він дотримався всіх вимог договору. Але, термін, протягом якого дебіторська заборгованість відображається в обліку, як правило встановлюється умовами договору або нормативних актів. Так, наприклад, умовами договору може передбачатися те, що зобов'язання контрагента по оплаті товару виникає під час відвантаження його товару. У даній ситуації, дебіторська заборгованість по оплаті товару з'являється в момент відвантаження товару і як наслідок, буде значитися в обліку до того моменту, доки покупець не виконає зобов'язання по оплаті вже відвантаженому йому товару.

Кредиторська заборгованість відноситься до суми боргів одного підприємства перед іншими юридичними або фізичними особами. Це спричинено різницею між часом оплати за товари, роботи або послуги та часом переходу права власності на них або невиконаних розрахунків за взаємними зобов'язаннями, в тому числі з персоналом підприємства, з бюджетом та позабюджетними фондами, по одержаним авансам, попередній оплаті і т. п.

Що стосується питань розрахунків з покупцями і замовниками, кредиторська заборгованість часто виникає в тому випадку, коли за згодою сторін, покупець виплачує постачальнику передоплату (аванс), розмір і терміни якого встановлені умовами договору (або законодавчо). На відміну від дебіторської заборгованості, авіаційне підприємство в разі виникнення кредиторської заборгованості, використовує в своєму обороті не особисті кошти і не оплачені суми зобов'язань.

Таким чином, розрахунки з покупцями і замовниками не можна розглядати окремо від понять дебіторська і кредиторська заборгованість, які відображають вхідні та вихідні зобов'язання компанії. Терміни погашення дебіторської та кредиторської заборгованості, тобто здійснення розрахунків по врегулюванні зобов'язань, можуть бути встановлені законом або угоджені сторонами.

Сучасні трактування понять "дебітор" та "дебіторська заборгованість" з'явилися понад 1500 років тому. За час їх існування та використання протягом тривалого часу їх природа не сильно змінилася, хоча й покращилася з розвитком бухгалтерського обліку та фінансової науки.

У сьогоденні існують різні способи визначення сенсу поняття "дебіторська заборгованість" (табл. 1.2):

1) це ті гроші, які боржник повинен сплатити підприємству (А.Ю.Редько, А.Ф.Вещунова, Р. А. Славюк, П(С)БО 10) [5];

2) це борги (Л. Є. Алексеева, І. О. Бланк, Є. П. Козлова, М. Я. Коробов, Є.М.Причепій, А. М. Черній, В. Д. Гвоздецький, М. С. Мочерний, О. М. Кіяшко та ін.) [16];

3) це боргові вимоги (Г.Г.Кірейцев, І.Бернард, Л.О.Лигоненко та ін.). На думку Л.О.Лигоненка, дебіторська заборгованість - включає вимоги до активів інших людей у корпоративному майні, які є боржниками у відносинах, що виникають за різних обставин [16, 17];

4) це права на погашення боргів (М. В. Кужельний, В. Г. Лінник, Н.Й. Зудіна, Л. В. Черненко та ін.). Так, Н.Ю. Зудіна розкриває поняття "дебіторська заборгованість" як право організації отримувати фінансові та нефінансові активи, які є юридичними та матеріальними зобов'язаннями, що виникають в процесі

господарської діяльності [28]. Л. В. Черненко вказує, що дебіторська заборгованість є правом (вимогою), що стосується продавця (постачальника) як кредитора, стягувати борги з контрагентів, та фінансовими ресурсами, які тимчасово вилучаються з обігу та підлягають поверненню в майбутньому [18].

5) це кошти у розрахунках (Н.В. Дембінський, І.А. Єфремов, Ю.С. Ігумнов)[19];

б) це вкладення в оборотні кошти (В.Ф. Палій, Т.М. Мараховська, О.С.Любенко, О.С. Іванілов та ін.) [19].

7) це відкритий кредит (О. П. Крайник, З. В. Клепнікова, Т. В. Момот та ін.) Наприклад, Т. В. Момот прирівнює дебіторську заборгованість до безвідсоткової позики перед контрагентами [20].

Зарубіжні науковці, такі як Дж. К. Ван Хорн та Дж. М. Вахович, трактують заборгованість з покупцями та замовниками як суми грошей за певну кількість товарів, робіт та послуг. На їхню думку, дебіторська заборгованість є частиною оборотних активів. Юджин Ф. Брігхем і Майкл С. Ерхардт визначили дебіторську заборгованість як суму, яку з компанії заборгували нашій компанії [21].

Таблиця 1.2

Аналіз досліджень щодо сутності поняття «дебіторська заборгованість»

№ п/п	Науковці	Трактування терміну «дебіторська заборгованість»
1	А.Ю.Редько, А.Ф.Вещунова, Р.А.Славюк[5]	Ті гроші, які боржник повинен сплатити підприємству
2	Л.Є.Алексєєва, І.О.Бланк, Є.П.Козлова [16]	Борги
3	Г.Г.Кірейцев, І.Бернард, Л.О.Лигоненко[16, 17]	Боргові вимоги
4	М. В. Кужельний, В. Г. Лінник, Н.Й. Зудіна, Л. В. Черненко [18]	Права на погашення боргів
5	Н.В. Дембінський, І.А. Єфремов, Ю.С.Ігумнов [19]	Кошти у розрахунках
6	В.Ф. Палій, Т.М. Мараховська, О.С.Любенко, О.С. Іванілов [19]	Вкладення в оборотні кошти
7	О. П. Крайник, З. В. Клепнікова, Т.В.Момот [20]	Відкритий кредит

Більшість з вищесказаного є неповним і не з усіх сторін розкриває суть поняття. Зрештою, дебітори зазвичай заборговують не тільки гроші, а й інші активи; крім прав, у дебіторів є ще й певні зобов'язання; дебіторська заборгованість - це не лише частина оборотних активів, а й частина необоротних активів. Тому, незважаючи на розповсюдження великої кількості публікацій, питання єдиного підходу до визначення сутності поняття "дебіторська заборгованість", а також особливостей управління нею залишається досі невирішеним.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" [5] - це один із основних документів, затверджених Міністерством фінансів України, який розкриває поняття "Дебіторська заборгованість" та дає основне визначення (табл. 1.3.), визначає методологію щодо визнання та оцінки. Економічно обґрунтованість класифікації понять є важливою частиною ефективного прийняття рішень.

Таблиця 1.3

Основні визначення щодо поняття «дебіторська заборгованість»

Терміни	Визначення
Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності
Дебітори	Юридичні та фізичні особи, які внаслідок минули подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів
Дебіторська заборгованості	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
Довгострокова дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашені після дванадцяти місяців з дати балансу
Поточна дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу
Сумнівний борг	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником
Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості	Сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів

Для дослідження питання обліку розрахунків з покупцями та замовниками нами було обрано авіаційне підприємство ПАТ «Мотор Січ». На його прикладі зможемо вивчити, проаналізувати і зрозуміти суть, значення та особливості обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

Основним видом діяльності ПАТ "Мотор Січ" є авіаційна промисловість; виробництво електротехнічних машин, обладнання, апаратури та виробів виробничого призначення; ремонт цивільних літаків, вертольотів, їх обладнання та авіаційних двигунів. ПАТ "Мотор Січ" одне з декількох у світі підприємств та єдине підприємство в Україні, що має закінчений цикл виробництва двигунів, а також таке, що забезпечує весь цикл ремонту, випробування та обслуговування двигунів [39].

Система якості АТ "Мотор Січ" пройшла сертифікацію транснаціональною фірмою Bureau Veritas Certification на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 9001:2008 відносно виробництва, ремонту та технічного обслуговування авіадвигунів, газотурбінних приводів і проектування газотурбінних електростанцій.

Основною продукцією, що забезпечила ПАТ "Мотор Січ" більше 10% доходів за 2020 рік, є авіаційні двигуни різних типів і модифікацій.

За галузевою ознакою ринки збуту продукції та послуг, які виробляє ПАТ «Мотор Січ», можна зазначити наступним чином:

- ринок авіадвигунів;
- ринок послуг з ремонту та технічного обслуговування авіадвигунів;
- ринок послуг з ремонту та модернізації вертолітної техніки;
- ринок запасних частин;
- ринок продукції загально-технічного призначення та товарів народного споживання.

Отже, досліджуване авіаційне підприємство виготовляє товари, реалізує продукцію та надає послуги в сфері авіації.

Авіаційна тематика – лише одна із декількох сфер діяльності АТ "Мотор Січ". Крім виробництва авіаційної й наземної техніки, АТ «Мотор Січ» виготовляє широкую номенклатуру товарів народного споживання, необхідних у побуті, для малого й середнього бізнесу, сільського й присадибного господарств. Крім того, підприємство

виробляє медичного призначення - системи ендопротезів колінного суглоба й кілька систем ендопротезів тазостегнового суглоба, а також інструментарій для імплантації, які широко використовуються у клініках України.

Правильна побудова класифікації щодо дебіторської заборгованості на авіаційному підприємстві відображає найважливіші зв'язки між понятійними об'єктами, допомагає орієнтуватися в цих об'єктах і дає можливість встановити важливі атрибути, що використовуються в теорії та практиці.

Дебіторську заборгованість можна класифікувати за різними ознаками.

Дебіторська заборгованість поділяється на:

- безнадійну;
- сумнівну;
- дійсну.

На думку Ф. Ф. Бутинця, в більшості випадків існує два основних типи дебіторської заборгованості: товарна та нетоварна (неопераційна). Що стосується оплати продукції (у натуральній формі), робіт та послуг, це називається товарною дебіторською заборгованістю. Нетоварна дебіторська заборгованість є результатом господарської діяльності - продажу товарів, виконання проектів та надання послуг. Нетоварна (або неопераційна) дебіторська заборгованість походить від іншої діяльності підприємства. До нетоварних операцій належать врегулювання авансових платежів, розрахунки з підзвітною особою, регулювання нарахованого доходу, врегулювання розрахунків за претензіями, врегулювання збитків (завданих), врегулювання позик членам кредитної спілки та розрахунків з іншими дебіторами [22].

В свою чергу, ми пропонуємо виділити такі основні класифікаційні ознаки (рис.1.2):

1) За строками погашення:

- поточна (до 1 року);
- довгострокова, термін позовної давності якої до 3-х років;
- довгострокова, строк якої перевищує терміни позовної давності.

2) За ступенем спорідненості з контрагентами:

- заборгованість за зовнішніми розрахунками;
- заборгованість за внутрішніми розрахунками.

3) За об'єктами виникнення:

- заборгованість за майно, передане у фінансову оренду;
- заборгованість за векселями;
- заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги;
- заборгованість за виданими авансами;
- заборгованість за розрахунки з бюджетом;
- інша дебіторська заборгованість.

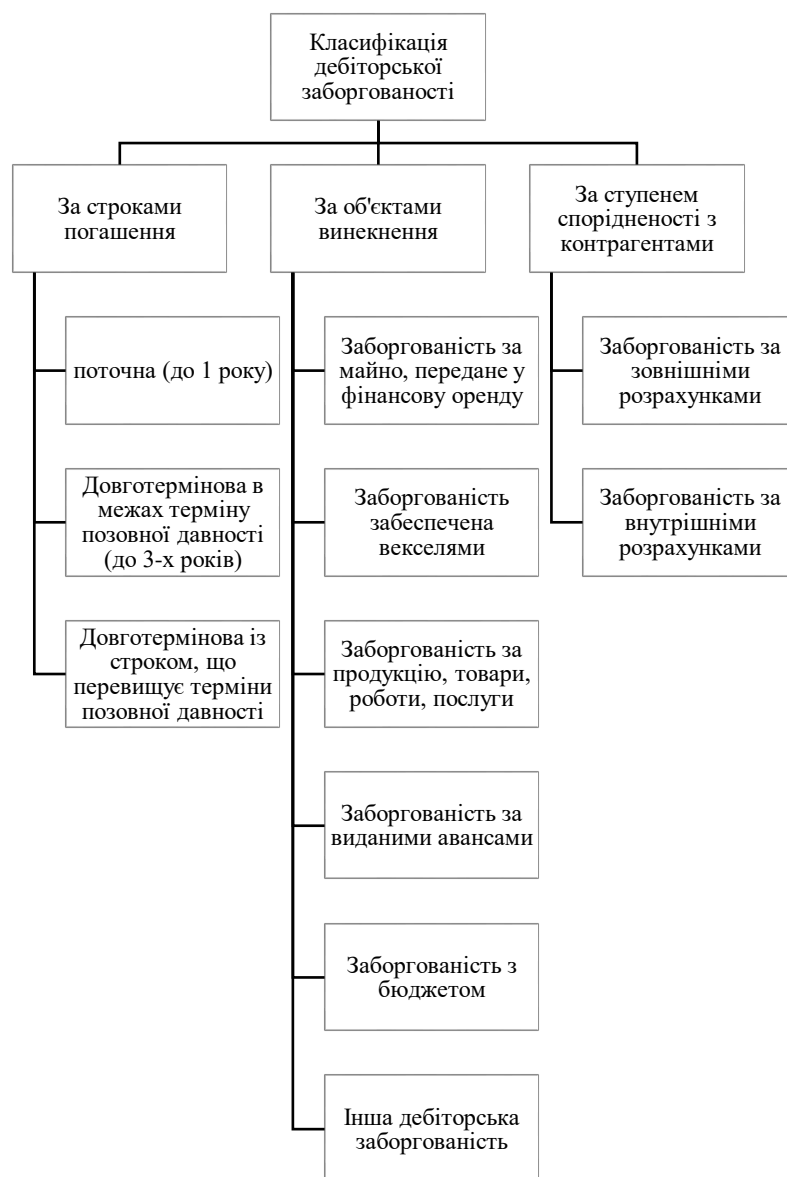

Рис. 1.2. Класифікація дебіторської заборгованості

Відповідно до НП(С)БО 10, дебіторська заборгованість має поділ на довгострокову та поточну.

Довгострокова дебіторська заборгованість відноситься до суми дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає під час нормального операційного циклу, і буде погашена за дванадцять місяців з дати балансу [5].

Існують такі види довгострокової дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за оренду майна; одержані довгострокові векселі; інша довгострокова дебіторська заборгованість.

Розрахунки з покупцями і замовниками входять до складу поточної дебіторської заборгованості.

Серед видів поточної дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги (гарантована та без вексельної гарантії); дебіторська заборгованість за розрахунками (включаючи бюджет, видані аванси, нарахований дохід, внутрішній розрахунок); інша дебіторська заборгованість.

Слід зазначити, що в Україні розмежування дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову є обов'язковим, а отже - обмеженням прав підприємства. Зарубіжний підхід передбачає вибір підприємствами індивідуальної класифікації дебіторської заборгованості для відображення у звіті.

Наприклад, у країнах з англо-американською системою бухгалтерського обліку використовується наступна класифікація дебіторської заборгованості:

- 1) рахунки до отримання (тип дебіторської заборгованості, що формується під час продажу товарів на "відкритому рахунку", покупець не має письмового зобов'язання сплатити рахунок);
- 2) векселі до отримання;
- 3) дебіторська заборгованість не пов'язана з реалізацією [26].

Основною проблемою класифікації дебіторської заборгованості є її деталізація, оскільки збільшення активів на балансі підприємства зробить її громіздкою та важкою для розуміння.

Сума дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами, поділеними на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори включають стан рахунку в

країні, інфляцію, тип товару (товари та послуги), розмір та насиченість ринку та ефективність грошово-кредитної політики НБУ; внутрішньо-кредитна політика, види розрахунків, контроль стану дебіторської заборгованості, професіоналізм управління тощо.

Правильне визнання та оцінка дебіторської заборгованості має значний вплив на достовірність бухгалтерської інформації та відображення її у фінансовій звітності досліджуваного підприємства.

Щодо оцінки та визнання дебіторської заборгованості на ПАТ «Мотор Січ», то в Статуті підприємства вказано, що довгострокова дебіторська заборгованість, торгова дебіторська заборгованість та інша поточна дебіторська заборгованість визнаються при виникненні. А торгова дебіторська заборгованість без значного фінансового компонента первісно оцінюється за ціною операції.

Виникнення дебіторської заборгованості є об'єктивним процесом, оскільки існує ризик при проведенні розрахунків господарських операцій між контрагентами. Наприклад, у процесі господарської діяльності готові вироби, товари оплачуються після відвантаження, виконана робота та надані послуги - після їх завершення та доставки замовнику. Якщо компанія надає позики працівникові, переплачує бюджет, отримує передоплату і як наслідок виникає дебіторська та кредиторська заборгованість по розрахунках.

В вітчизняній практиці існує дві концепції щодо визнання дебіторської заборгованості. Суть першої концепції полягає в тому, що при складанні балансу враховують лише поточний стан вартості на момент ліквідації. Це передбачає такий спосіб реєстрації дебіторської заборгованості: несплачена дебіторська заборгованість не може відобразитися в активах.

Відповідно до другої концепції, незалежно від того, чи має підприємство можливість ліквідації, враховується рух матеріальних активів та інших активів. Метод реєстрації дебіторської заборгованості такий має таку послідовність: коли підприємство продає продукцію, це збільшує собівартість на суму прибутку. Ця операція відображається на рахунку, відкритому покупцем до оплати, утворюючи дебіторську заборгованість.

Відповідно до НП(С)БО 10, дебіторська заборгованість є активом. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дають наступне визначення поняттю «актив»: ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [5, 8].

Щодо активів, то є дві концепції - це ресурсна та правова. Згідно з першою, активи розглядаються як ресурси, а з другої - як права на ці ресурси. В. В. Галасюк вважає, що активи - це права на ресурси, а не ресурси. Автор пропонує модифікувати визначення активів, замінивши термін "ресурс" на "права на ресурси" [23].

Я.В. Соколов розглядає питання розрахунків з покупцями та замовниками як з економічного, так і з юридичного боку [24]. З економічної точки зору, дебіторська заборгованість є активом, а з юридичної точки зору продавець має право стягувати гроші за свою продукцію. Вчений зазначив, що для забезпечення ефективного управління корпоративними активами для визначення дебіторської заборгованості повинні поєднуватися економічні та юридичні методи. Водночас слід звернути увагу на можливість виявлення економічного та правового змісту господарських операцій.

Виходячи з цього, кожна бухгалтерська процедура повинна мати два значення: якщо процедура розглядається з економічної точки зору, бухгалтери мають бути стурбовані правильністю функції господарської діяльності; якщо розглядають дебіторську заборгованість з юридичної точки зору, бухгалтери повинні звертати увагу на взаємозв'язок між майном та зобов'язаннями.

Поточна дебіторська заборгованість за товари, продукцію та послуги на авіаційному підприємстві визнається активами одночасно з визнанням доходу від їх реалізації. Тому для їх визнання мають бути дотримані такі умови:

- ризик та винагорода за правом власності передаються покупцеві (момент передачі ризику та винагороди визначається договором);
- підприємство більше не контролює та не управляє реалізованою продукцією (товарами та іншими активами);
- розмір доходу (виручки) може бути достовірно визначений;

- є впевненість, що в результаті господарських операцій збільшуватимуться економічні вигоди підприємства і що всі витрати можуть бути точно визначені.

Поточна дебіторська заборгованість на ПАТ «Мотор Січ» за продукцію, товари, роботи та послуги входить до підсумків балансу за чистою реалізаційною вартістю. Оцінки поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги наведені на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Оцінка поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Якщо відстрочка платежу за продукцію, товари, роботи або послуги утворює різницю між справедливою та номінальною вартістю дебіторської заборгованості та/або їх еквівалентом, який повинен бути отриманий за товари, товари, роботи та послуги, різниця визнається заборгованістю дебіторів за нарахованими доходами (відсотками) у період її нарахування. Відповідно до НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» справедлива вартість – сума, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату [25].

Назарова І.Я. зазначила, що виходячи із строку погашення дебіторської заборгованості на дату балансу, її оцінка проводиться на основі:

- первісної вартості;
- чистої реалізаційної вартості;
- дисконтованої вартості майбутніх платежів [26].

Оцінка за первісною вартістю на ПАТ «Мотор Січ» застосовується до всіх видів дебіторської заборгованості, крім заборгованості за товари, роботи та послуги та боргів за договорами фінансової оренди.

Первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію близька до їх справедливої вартості. Однак, слід пам'ятати, що за певних обставин розмір доходу може не узгодитися із справедливою вартістю реалізованої продукції.

Оцінка за чистою реалізаційною вартістю на авіаційному підприємстві може здійснюватися щодо поточної дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу). Для того, щоб визначити чисту вартість реалізації на ПАТ «Мотор Січ» на дату балансу, передбачається резерв сумнівних боргів.

Суть цієї оцінки полягає в тому, що принцип обачності у складі активів визнає лише ту дебіторську заборгованість, яка принесе майбутні економічні вигоди після впровадження.

Чиста вартість реалізації товарів, робіт та послуг, що підлягає отриманню, визначається шляхом вирахування резерву сумнівних боргів з первісної вартості.

Основні вимоги щодо визнання та оцінки резерву сумнівних боргів передбачені НП(С)БО 10 [5]. Основна мета резерву сумнівних боргів - зменшення негативного впливу списання безнадійної заборгованості на фінансовий стан підприємства, яка, ймовірно, стане безнадійною.

Розмір резерву сумнівних боргів визначається одним із наступних методів:

- 1) використання абсолютної суми безнадійної заборгованості (розмір резервів визначається за аналізом платоспроможності окремих боржників);
- 2) застосування коефіцієнта сумнівності (суму резервів можна обчислити шляхом множення суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на сумнівний коефіцієнт) [10].

Довгострокова дебіторська заборгованість з нарахованими відсотками досліджуваного авіаційного підприємства має відображення в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду боргу та умов його погашення. Частка довгострокової дебіторської заборгованості, яка має бути погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу, визнається поточною дебіторською заборгованістю того ж дня.

Але слід зазначити, що з часом ситуація із боргом може змінюватися. Наприклад, поточна дебіторська заборгованість має бути переведена в довгострокову, якщо по цій заборгованості відстрочена дата погашення та, як наслідок, вона настає після закінчення строку, що перевищує 12 місяців з дати балансу. З часом довгострокова заборгованість є природним процесом переходу в короткострокову, оскільки рано чи пізно термін погашення такого боргу (повністю або частково) буде менше 12 місяців з дати балансу. В бухгалтерському обліку, зазвичай, це переведення дебіторської заборгованості з довгострокової в короткострокову або навпаки не відображається, адже дебіторська заборгованість перерахована в плані рахунків за їх видом, а не за датою погашення.

Наприклад, дебіторська заборгованість за довгостроковою фінансовою орендою оцінюється з використанням дисконтованої вартості майбутніх платежів. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 «Оренда», затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 181 від 28.07.2000 року орендодавець відображає в бухгалтерському обліку наданий у фінансову оренду об'єкт як дебіторську заборгованість орендаря в сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що підлягає отриманню, з визнанням іншого доходу (доходу від реалізації необоротних активів) [27].

Отже, підсумовуючи, ми можемо зробити такий висновок: різні автори не мають суттєвих відмінностей у методах оцінки, визнання розрахунків з покупцями та замовниками, а базовими стандартами судження є НП(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" та Н(П)СБО 11 «Зобов'язання».

1.3 Документування операцій з обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Основою бухгалтерського обліку є чітка та обов'язкова документація всіх господарських операцій. Вони втілені в бухгалтерському методі суцільного та безперервного документування. Записи в облікових регістрах базуються на оригіналах документів, а тобто первинних документах.

Первинний документ повинен складатися під час кожної господарської операції, а якщо це неможливо, то одразу після завершення операції. Організуючи документування і документообіг ПАТ «Мотор Січ», як і всі вітчизняні підприємства, керується вимогами Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», та Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [28].

Перш за все, існують на ПАТ «Мотор Січ» існують внутрішні робочі документи, які регулюють облік розрахунків з покупцями та замовниками, такі як Робочий план рахунків, Наказ про облікову політику підприємства та розробленні первинні документи індивідуально підприємством (табл. 1.4).

Таблиця 1.4.

Внутрішні робочі документи, які регулюють облік розрахунків з покупцями та замовниками на ПАТ «Мотор Січ»

№ п/п	Назва документу	Основний зміст
1	Облікова політика підприємства	Визначаються способи організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, з урахуванням індивідуальних умов його діяльності
2	Робочий план рахунків	Кожне підприємство може розробити собі робочий план рахунків, включаючи до нього лише ті рахунки, які мають практичне застосування на підприємстві. Робочий план рахунків підлягає затвердженню керівником підприємства
3	Розробленні первинні документи	Власні спеціалізовані первинні документи, які мають обов'язкові реквізити (з метою внутрішнього управлінського обліку)

Наказ «Про облікову політику підприємства» набув великого значення в обліку розрахунків з покупцями та замовниками, оскільки він охоплює усі складові бухгалтерського обліку для конкретного підприємства, тобто облікова політика вказує, які альтернативи з НП(С)БО було обрано і має застосовуватися на практиці. В наказі про облікову політику суб'єкти господарювання мають відобразити методику визнання безнадійної дебіторської заборгованості.

В наказі про облікову політику для суб'єктів господарювання найкраще відобразити процедури списання безнадійної дебіторської заборгованості. Взагалі, коли підприємство формує Наказ «Про облікову політику» доцільно вказати наступні аспекти: організацію та послідовність виконання договірних відносин; склад, обсяг та процедури захисту комерційної таємниці; розробка посадової інструкції бухгалтера, функції якого включають бухгалтерський облік розрахунків з покупцями і замовниками (це я виправляю); форму ведення бухгалтерського обліку; організацію документів та документообігу; умови та терміни зберігання документів та облікових реєстрів підприємства; план рахунків (робочий); методи та дати визначення резерву сумнівних боргів; процедури списання безнадійної дебіторської заборгованості; класифікаційні групи поточної дебіторської заборгованості; порядок обліку векселів.

Робочий план рахунків бухгалтерського обліку для розрахунків із покупцями та замовниками повинен включати синтетичні рахунки та субрахунки, необхідні для їх бухгалтерського обліку та для задоволення вимог щодо своєчасності та повноти бухгалтерського обліку та звітності. Він може використовувати стільки рахунків та субрахунків, скільки потрібно для того, щоб відобразити такі розрахунки. На відміну від українських стандартів, міжнародна практика не передбачає єдиного МСФЗ, який регулює порядок обліку дебіторської заборгованості.

Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань передбачає, що коли інвентаризуються всі дебітори підприємства-кредитора, необхідно подати виписки з їх аналітичних рахунків щодо їх заборгованостей, і ці заяви подати до інвентаризаційні комісії (робочій інвентаризаційній комісії), щоб підтвердити справжність боргу. Боржник повинен підтвердити борг або висловити свої заперечення.

Для оформлення окремих етапів усіх розрахункових операцій використовується бухгалтерська довідка (додаток А).

Такі факти, як відпуск продукції (товарів), виконання робіт та надання послуг, повинні виконуватися у формі документів. Підставою для відпуску підприємством продукції (товару) є доручення. Доручення представляється представником покупця. Воно повинно містити: детальну інформацію про покупця (реквізити), найменування та кількість товару, термін дії доручення, особистий підпис представника, який засвідчується підписом керівника та підписом головного бухгалтера підприємства-покупця і скріплюється печаткою. Підпис представника покупця на довіреності повинен бути таким, як і підпис одержувача на бланку приймання товару.

Документом для оформлення розрахунків з покупцям та замовникам є товарно-транспортна накладна (додаток Б). Цей документ застосовується для здійснення розрахунків з вітчизняними постачальниками, внутрішніх розрахунків, а також врегулювання вимог та відшкодування збитків з іншими дебіторами та кредиторами – при умові здійснення зустрічної поставки у вигляді товару [29].

За виконані роботи та послуги на ПАТ «Мотор Січ» видають рахунок-фактуру (додаток В) та платіжну вимогу-доручення, суми податку на додану вартість слід вказувати в окремому рядку.

Виконуючи роботи по наданню авіаційних послуг, контракт на їх виконання також відображає зобов'язання замовника прийняти завершений проект та здійснити оплату. Прийнята робота повинна бути оформлена актом відповідної форми, тобто актом приймання-передачі виконаних робіт (наданих послуг) (додаток Д), підписаним представником замовника та виконавця або комісією, та обов'язковою засвідчується підписом представника замовника та підрядника. Так само операції з надання клієнтам різних послуг (ремонт та обслуговування авіаційної техніки тощо) [29].

Основні документи щодо оформлення розрахунків з покупцями та замовниками зображено в таблиці 1.5.

Документування операцій за розрахунки з покупцями та замовниками

№	Вид розрахунків	Документи
1	Розрахунки з вітчизняними покупцями	Накладна, рахунок-фактура, рахунок, акт прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні (ТМ-1), товарні накладні, виписки банку
2	Розрахунки з іноземними покупцями	Комерційні документи (рахунки-фактури — <i>invoice</i>), транспортні накладні (<i>ОМК</i> — залізнична накладна, авіа накладна, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи), платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на розрахунки митних установ.
3	Резерв сумнівних боргів	Бухгалтерська довідка-розрахунок
4	Розрахунки за виданими авансами	Платіжне доручення, виписка банку
5	Розрахунки з підзвітними особами	Авансовий звіт з доданими виправдовуючи ми документами, прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери
6	Розрахунки за нарахованими доходами	Бухгалтерська довідка-розрахунок
7	Розрахунки за претензіями	Претензія, акт приймання вантажу, рішення судових органів, (арбітражу), письмова згода постачальника на пред'явлену претензію, виписка банку
8	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Протокол засідання інвентаризаційної комісії, наказ керівника, документи, що підтверджують внески по відшкодуванню матеріальної шкоди (накладна, прибутковий касовий ордер тощо)
9	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Договір між членами кредитних спілок, видатковий касовий ордер, платіжні доручення, авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи, або первинні документи про отримання майна (копії накладної, квитанції до прибуткових ордерів тощо)
10	Розрахунки з іншими дебіторами	Прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, накладна, рахунок, виписка банку тощо

Типовими документами, що використовуються для реєстрації всіх розрахункових операцій, якщо існують безготівкові методи оплати, є банківські виписки та прибуткові касові ордери (додаток Е), якщо наявні операції у формі готівкових розрахунків [30].

Первинними документами для оформлення операцій з іншими дебіторами щодо претензій та відшкодування збитків є векселі, а також акт приймання – передачі

векселя – за умови вексельного переведення боргу чи відстрочення платежу шляхом оформлення простого або переказного векселя.

Акт звіряння розрахунків (додаток Ж) - типовий документ, який використовується для реєстрації розрахунків з вітчизняними постачальниками, бюджетних розрахунків, внутрішніх розрахунків та розрахунків з іншими дебіторами та кредиторами.

Рішення керівника може бути замінено дозвільним написом керівника на будь-яких інших основних документах, що стосуються оформлення розрахункових операцій, що є особливістю всіх розрахункових операцій на різних етапах.

Первинними документами для розрахунку з підзвітною особою є наказ на відрядження та посвідчення про відрядження. Направлення працівника підприємства у відрядження здійснює керівник підприємства і оформляється таке направлення наказом (розпорядженням), в якому зазначається пункт призначення, назва підприємства, куди відряджається працівник, термін і мета відрядження [29].

Працівникові, що їде у відрядження виписується посвідчення про відрядження, форма якого має затверджуватися центральним податковим органом.

На основі видаткового касового ордера (додаток З) підзвітній особі видають аванс, який необхідний, щоб виконати доручення і лише на намічені заходи (для закупівлі запасних частин, господарського інвентаря тощо), за відсутності заборгованості по раніше виданих коштах.

Відрядженням вважається виїзд працівника до іншого місця на певний час для виконання службових завдань за межами встановленого ним місця роботи відповідно згідно наказу керівника підприємства [30].

Отже, підставою для відображення розрахунків з покупцями та замовниками в бухгалтерському обліку є комерційні договори та первинні документи, що підтверджують факт проведення господарських операцій.

1.4 Синтетичний і аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками

Основною метою бухгалтерського обліку є відобразити процес та результати господарської діяльності підприємства у грошовому виразі та відповідно до принципу подвійного запису, який потребує, щоб суми реалізованої продукції та отриманої виручки від реалізації дорівнювали одна одній.

Розглянемо, як проводиться синтетичний і аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками на ПАТ «Мотор Січ».

Для обліку розрахунків з покупцями та замовниками авіаційними підприємствами використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» [11].

Рахунки 3 класу передбачають роздільний облік заборгованостей у національній та іноземній валюті, включаючи векселі, поточні фінансові інвестиції, розрахунки з покупцями та замовниками, дебіторами та кредиторами.

Аналітичний облік за рахунком 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", ведеться щодо кожного покупця (замовника), а при розрахунках за плановими платежами - для кожного покупця та замовника. Отже, побудова аналітичного обліку повинна дати можливість отримати наступні необхідні дані: розрахункові документи покупця та замовника, термін оплати яких не наступив; покупець та замовник не сплатили розрахункові документи вчасно; отриманий авансовий платіж; векселі, термін надходження коштів по яких не наступив; векселі, по яких кошти не надійшли в термін.

Він містить такі субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями».

По дебету рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображають продажну вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі і бартерні контракти), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші обов'язкові платежі, такі як податки та збори, що підлягають перерахуванню

до бюджетів та позабюджетних фондів та мають включатися у вартість реалізації, по кредиту — сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу та інші види розрахунків. Дебетове сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги) [31].

По дебету рахунку 36 відображають продажну вартість реалізованої продукції, товарів, робіт, наданих послуг, що включає ПДВ, акцизи та інші платежі, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню включені у вартість реалізації, у кореспонденції з рахунками обліку доходів від реалізації певних активів, а по кредиту – сума платежів, що надходять на рахунки підприємства до банківських установ, в касу та інші види розрахунків.

По сальдо рахунку відображають заборгованість покупців та замовників за отриману продукцію (роботи, послуги).

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та змовниками ведеться у Відомості 3.1 по кожному покупцю та замовнику, по кожному представленому для оплати рахунків. Підсумкові суми Відомості 3.1 по кредиту 36 рахунку записують в Журнал 3 [32].

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» проводять облік розрахунків поточної дебіторської заборгованості з різними дебіторами по авансах виданих, нарахованих доходах, по претензіях, по відшкодуванню заподіяного збитку, по позиках членів кредитних союзів, з підзвітними особами та по інших операціях.

Щодо обліку розрахунків по виданих авансах, то під час господарської діяльності підприємство здійснює попередню оплату постачальникам підрядникам. Така оплата підлягає бухгалтерському обліку на субрахунках 371 «Розрахунки по виданих авансах». По дебету даного субрахунку відображаються перераховані суми авансів (зроблені передоплати), а по кредиту – погашення заборгованості постачальникам і підрядникам за отримані товарно-матеріальні цінності або прийняті виконані роботи та послуги [33].

Дебетове сальдо відображає величину виданих запасів.

Щодо обліку розрахунків з підзвітними особами, то ними є працівники підприємства, що одержали авансові грошові суми на майбутні витрати (відрядження, закупівля товарів тощо).

Обліку розрахунків з підзвітними особами ведеться на рахунку 372 «Розрахунків з підзвітними особами». По дебету рахунку записують суми відшкодованих перевитрат, які видані в підзвіт суми на підставі видаткових касових ордерів, по кредиту – суми, використані підзвітними особами на підставі авансових звітів, а також здані в касу по прибуткових касових ордерах, як невикористані [32].

Сальдо субрахунку може бути як кредитовим, так і дебетовим. Такі показники детально відображаються: дебетове сальдо – в складі оборотних активів, кредитове сальдо – в складі зобов'язань балансу підприємства.

Регістрами для обліку операцій щодо руху підзвітних сум і розрахунків з підзвітними особами слугують Відомість 3.2. (для аналітичного обліку), Журнал 3 (для синтетичного обліку) [34].

Щодо обліку розрахунків по претензіях, для нього використовується субрахунок 374 «Розрахунки за претензіями», який служить для обліку розрахунків по претензіям, пред'явлених постачальникам та підрядникам, по пред'явлених їм і визнаним штрафам, пеням та неустойкам.

По дебету цього субрахунку відображаються представлені претензії, а по кредиту – оплачені, погашені або відшкодовані товарно-матеріальні цінності, роботи, послуги.

Дебетове сальдо вказує суму заборгованості по заявлених претензіях.

Аналітичний облік розрахунків за претензіями ведуть в окремій Відомості 3.2, а синтетичний в Журналі 3 [31].

Щодо обліку розрахунків по відшкодуванню заподіяного збитку, то під час господарської діяльності в компанії виникають випадки нестач і втрат від псування цінностей, нестач і розкрадання коштів. Це може виявлятися при проведенні ревізії та інвентаризації, у випадках стихійних лих, техногенних аварій тощо. Коли такі витрати виявлені та конкретна особа, яка в цьому винна не виявлена, то всі витрати списуються на інші операційні витрати.

Одночасно ведуть позабалансовий облік втрат і проводять детальне дослідження причин виникнення, а також встановлюють осіб, які в цьому винні. Якщо в ході такого розслідування все-таки виявлена особа, то втрати по заподіяному збитку будуть відшкодовуватися нею.

Для обліку такого відшкодування втрат застосовують субрахунок 375 «Розрахунки по відшкодуванню заподіяного збитку». По дебету цього рахунку відображають суми збитку віднесені на винну особу, а по кредиту – суми відшкодування винною особою понесеного збитку.

Аналітичний облік ведеться по рахунку 375 в окремі Відомості 3.2, а синтетичний – в Журналі 3.

Облік розрахунків з іншими дебіторами. Для обліку операцій по розрахунках з іншими організаціями та фізичними особами, включаючи працівників підприємства (за товари, надані в борг, по виданих позичках, за спецодяг), навчальними закладами, науковими та транспортними організаціями, а також з активів, виробничих запасів, зі здійснення спільної діяльності (без створення юридичної особи) застосовують субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» [11].

По дебету цього рахунку відображають обороти та сальдо, які показують відповідно збільшення та існування дебіторської заборгованості на звітну дату, а по кредиту - її оплата, погашення або зменшення.

Аналітичний облік ведеться по кожному дебітору та по кожному виду заборгованості, із вказанням строків її утворення та погашення у Відомості 3.2.

Синтетичний облік кредитових оборотів по рахунку 377 ведеться в Журналі 3 [32].

Також існують витрати майбутніх періодів, до яких відносяться витрати пов'язані з підготовкою до виробництва в сезонних галузях промисловості; витрати пов'язані з опануванням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; витрати на оплату страхового полісу; витрати на підписку на газети, журнали, періодичні та довідкові видання; витрати на оплату патентів та інше.

Для обліку таких видів витрат компанії використовується рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів», по дебету якого відображають нагромадження витрат майбутніх

періодів, в той час як по кредиту – їх списують і включають до складу витрат звітного періоду [33].

Задля нарахування резерву сумнівних боргів використовують рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» [11]. За кредитом даного рахунка підприємства відображають створення резерву у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списують сумнівну заборгованість в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшують нараховані резерви у кореспонденції з рахунками обліку доходів.

Аналітичний облік по рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведуть за боржниками чи за строками непогашення дебіторської заборгованості. Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображають у звіті про фінансові результати, як частину інших операційних витрат таким проведенням[35]:

Дт 944 «Сумнівні безнадійні борги»

Кт 38 «Резерв сумнівних боргів».

Коли дебіторську заборгованість визнають безнадійною, тобто дебіторською заборгованістю, щодо якої існує впевненість щодо її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності, вона має бути списана за рахунок резерву:

Дт 38 «Резерв сумнівних боргів»

Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, роботи, послуги списується з активів на інші операційні витрати:

Д-т 944 «Сумнівні безнадійні борги»

К-т 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів [35]:

Д-т 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках»

К-т 716 «Відшкодування раніше списаних активів».

Суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості ведеться на позабалансовому субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом

більше як трьох років з дати списання, щоб можна було спостерігати за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника.

Правила аналітичного бухгалтерського обліку в основному збігаються з правилами аналітичного обліку рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками".

Наступними новими частинами аналітичного обліку є (порівняно зі старим планом рахунків):

- за розрахунковим документом, термін оплати якого ще не настав;
- неоплачені вчасно розрахункові документи;
- аванси отримані.

Останній аналітичний рахунок з'явився наслідком ліквідації колишнього рахунку "Розрахунки по авансах отриманим".

Типові бухгалтерські записи для бухгалтерського розрахунку з покупцями та замовниками можна переглянути в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Типові бухгалтерські проведення з обліку розрахунків з покупцями та замовниками на авіаційному підприємстві

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	2	3	4
1	Повернено грошові кошти, раніше отримані за реалізовану продукцію та надані послуги після повернення продукції або у випадку зайвого перерахування сум	36	30,31
2	Відображено виникнення доходу і дебіторської заборгованості в момент реалізації продукції, товарів, робіт і послуг	36	70
3	Відображено отримання іншого операційного доходу при:		
	реалізації інших оборотних активів;	36	712
	від операційної оренди активів;	36	713
	від операційної курсової різниці, отриманої при перерахунку дебіторської заборгованості іноземних покупців	36	714

Продовження таблиці 1.6

1	2	3	4
4	Відображено дохід авіаційного підприємства	36	76
5	Відображено надходження коштів за раніше відвантаженою продукцією	30,31	36
6	Отримано короткостроковий вексель в рахунок забезпечення дебіторської заборгованості	34	36
7	Погашено заборгованість покупців еквівалентами грошових коштів та поточними фінансовими інвестиціями	35	36
8	Списано дебіторську заборгованість за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
9	Отримано довгостроковий вексель в рахунок забезпечення дебіторської заборгованості	162	36
10	Зменшено дебіторську заборгованість покупців у зв'язку з виконанням ними робіт, які за умовами продажу мають виконуватися підприємством-постачальником	93	36

Аналітичний облік ведеться з точки зору відокремлених боржників виходячи з прийнятих способів його розрахунку.

Важливим в сучасних умовах є автоматизація процесів бухгалтерського обліку, для цього призначена автоматизована система обліку - це система, у якій інформаційний процес автоматизовано, а саме: застосовуються спеціальні методи обробки інформації, також застосовуються комплекси обчислювальних засобів, з отримання і доставки інформації, потрібної для виконання функцій управлінського та фінансового обліку.

Оборотно-сальдовою відомістю є документ, в якому відображаються залишки по усім рахунках обліку на початок місяця, кварталу чи року, а також - залишки по рахункам на момент закінчення періоду.

Синтетичний облік - це кінцевий етап бухгалтерського обліку, на якому здійснюється узагальнення даних первісного і аналітичного обліку. Узагальнені дані синтетичного обліку застосовуються у складанні фінансової звітності.

Отже, автоматизація обліку дасть можливість отримувати вчасну та детальну інформацію щодо стану розрахунків з покупцями та замовниками за досліджуваний період, щоб вживати усі необхідні заходи щодо її ефективного управління.

1.5 Відображення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками у звітності

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [8], баланс - це звіт про фінансовий стан підприємства, що відображає його активи, зобов'язання та власний капітал на певну дату. У цьому документі користувачі фінансової звітності знайдуть повну та точну інформацію про склад та структуру активів, ліквідність та коефіцієнт оборотності активів, розмір власного та позикового капіталу суб'єкта господарювання. Така інформація дуже важлива для прийняття правильних та ефективних управлінських або інвестиційних рішень.

Зміст і форма Балансу та загальні вимоги до його розкриття визначаються в Н(П)СБО 1 [8]. При складанні балансів, крім банків та бюджетних установ, усі форми власності підприємств, організацій та інших юридичних осіб використовують цей стандарт. Складання консолідованого балансу регулюється Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» [36].

Баланс складають на основі бухгалтерських записів, підтверджених відповідними оригіналами документів. Перед складанням балансу необхідно порівняти дані аналітичного рахунку з даними відповідного синтетичного рахунку - порівняти початковий та кінцевий залишки та обороти звітного періоду.

Для порівняння фінансової звітності різних періодів баланс містить інформацію на початок та кінець звітного періоду. Дані про початок переносяться з попереднього річного звіту до балансу, а кінцеві - від головної книги до балансу, де групуються дані за поточний період [35]. Інформація про стан розрахунків з покупцями та замовниками на основі комплексних бухгалтерських рахунків відображає такі статті у балансі авіаційного підприємства ф.№1 (табл. 1.7):

Відображення розрахунків з покупцями та замовниками на рахунках
бухгалтерського обліку та в Балансі

Вид заборгованості	Рахунок			Баланс (Актив)		
	Клас	Синте- чний	Субрахунок	Розділ	Найменування статті	Рядок
Довгострокова дебіторська заборгованість	1	18	181, 182, 183	I «Необоротні активи»	Довгострокова дебіторська заборгованість	1040
Векселі одержані	3	34	341, 342	II «Оборотні активи»	Векселі одержані	1155
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	3	36	361, 362, 363, 364	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	6	64	641, 642, 643	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135
Заборгованість за виданими авансами	3, 6	37, 63, 68	371, 631, 632, 633, 685	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість за виданими авансами	1130
Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів	3	37	373	II «Оборотні активи»	Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів	1155
Заборгованість із внутрішніх розрахунків	6, 3	68, 37	682, 683, 377	II «Оборотні активи»	Заборгованість із внутрішніх розрахунків	1130
Інша поточна дебіторська заборгованість	3	37	372, 374, 375, 376, 377, 378, 379	II «Оборотні активи»	Інша поточна дебіторська заборгованість	1155

Дебіторську заборгованість відносять до майна підприємств та відображають у відповідних розділах активу балансу за принципом розташування в порядку зростання ліквідності активів.

Показники дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги характеризують заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги з відображенням резерву сумнівних боргів.

До підсумку балансу включається чисту реалізаційну вартість такої заборгованості, яка визначається шляхом вирахування з дебіторської заборгованості резерву сумнівних боргів.

У примітках до фінансової звітності вказується перелік дебіторів та суми дебіторської заборгованості. Під час здійснення розрахунків між зв'язаними сторонами розкривається перелік дебіторів за такою заборгованістю з виокремленням внутрішньо-групового сальдо дебіторської заборгованості.

Інша дебіторська заборгованість, яка наводиться у балансі окремою статтею, розкривають у Примітках, з відображенням складу і суми.

Отже, фінансовій звітності обов'язково має містити інформацію щодо дебіторської заборгованості, розкриття якої вимагають національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Підприємства повинні показувати у Примітках методи розрахунку резерву сумнівних боргів і його залишки за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості. Але слід розкривати використання резерву у звітному році.

2 АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПАТ «МОТОР СІЧ»

2.1 Джерела інформації для перевірки стану дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ»

Темою другого розділу випускної роботи є саме аналіз дебіторської заборгованості на авіаційному підприємстві. У якості ілюстрації предмету і об'єкту дослідження було обрано авіаційне підприємство - ПАТ «Мотор Січ».

ПАТ «Мотор Січ» (публічне акціонерне товариство) — одна з провідних у світі корпорацій з розробки, виробництва, ремонту та сервісного обслуговування авіаційних газотурбінних двигунів для літаків та вертольотів, а також промислових газотурбінних установок. Підприємство розташоване в Шевченківському районі міста Запоріжжя. Належить до Спільки виробників нафтогазового обладнання [38].

Основним видом діяльності обраного авіаційного підприємства ПАТ "Мотор Січ" є авіаційна промисловість. ПАТ "Мотор Січ" одне з декількох у світі підприємств та єдине підприємство в Україні, що має закінчений цикл виробництва двигунів, а також таке, що забезпечує весь цикл ремонту, випробування та обслуговування двигунів.

Представимо коротку загальну характеристику даного підприємства [40].

Тип підприємства: акціонерне товариство.

Форма власності: відкрите акціонерне товариство.

Галузь: машинобудування.

Спеціалізація: виготовлення авіаційних двигунів.

Гасло: «Енергія, народжена для польоту».

Засновано: 1907 р. (114 років).

Штаб-квартира: Україна, Запоріжжя.

Територія діяльності: у всьому світі.

Ключові особи: Богуслаєв Вячеслав Олександрович -

Президент АТ «МОТОР СІЧ», Генеральний конструктор із створення та модернізації вертолітної техніки., С.А. Войтенко - Голова ради директорів.

Продукція: авіаційні двигуни, промислові силові агрегати, споживчі товари, продукція медичного призначення.

Код ЄДРПОУ: 14307794.

Засновником Товариства є держава в особі Фонду державного майна України.

Для якісного аналізу дебіторської заборгованості даного підприємства рекомендується [42]:

- вивчити склад та динаміку дебіторської заборгованості, а також фактори, що визначають їх кількість та зміни;
- аналіз структури дебіторської заборгованості;
- аналіз обороту дебіторської заборгованості;
- визначити поточну (дисконтовану) вартість дебіторської заборгованості;
- розробити варіанти управлінських рішень, спрямованих на зменшення безнадійної дебіторської заборгованості та вибрати найбільш ефективну;
- прогнозувати дебіторську заборгованість.

Важливим джерелом інформації для забезпечення управління дебіторською заборгованістю є [43]:

- первинні документи, які є підставою для запису інформації щодо дебіторської заборгованості;
- дані синтетичного та аналітичного обліку;
- форма розрахункових операцій, що використовуються на підприємстві (оплата грошима, векселями, застосування бартерних операцій тощо);
- оцінка дебіторської заборгованості;
- розрахунок сумнівного боргу;
- класифікація дебіторської заборгованості та наявність необхідних відповідних роз'яснень у примітках до фінансової звітності [37].

В якості джерел інформації при зовнішньому аналізі дебіторської заборгованості використовуються дані бухгалтерського балансу і пояснень до нього, а саме [39]:

- Форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».
- Форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

- Форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».
- Звіт про дебіторську та кредиторську заборгованість підприємства.
- Аналітична інформація відділу продажів.

Всю необхідну інформацію для проведення аналізу діяльності підприємства можна отримати на офіційному сайті ПАТ «Мотор Січ» [39], а також на сайті «Smida» (Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ) або Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA)) [41].

Для внутрішнього аналізу, разом із звітами та контрактами з покупцями та замовниками залучаються також дані з бухгалтерських реєстрів (журнали-ордери, відомості обліку розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками і підрядниками за авансами виданими, підзвітними особами, іншими дебіторами). Зауважимо, що подібна інформація використовується при аналізі кредиторської заборгованості також.

При аналізі дебіторської заборгованості спочатку враховується загальна вартість дебіторської заборгованості та вже потім зміни окремих чинників, що впливають на динаміку показників.

Загальна сума дебіторська заборгованість, наведена в балансі та його примітках, поділяється на довгострокову (очікується виплата після 12 місяців після звітної дати) та короткострокову (передбачається виплата протягом 12 місяців після звітної дати).

У складі довгострокової та короткострокової заборгованості можна виділити наступні типи:

- 1) заборгованості покупців та споживачів за товари, роботи та послуги;
- 2) виплата заборгованості перед постачальниками та підрядниками;
- 3) інші види дебіторської заборгованості, включаючи заборгованість за підзвітними особами та інші види заборгованості.

Окремо, в поясненнях до бухгалтерського балансу наводиться прострочена дебіторська (кредиторська) заборгованість.

Особливу увагу слід приділити аналізу найвагомшого виду дебіторської заборгованості, такого як розрахунки з покупцями та замовниками, оскільки на них зазвичай припадає найбільша частка у загальній дебіторській заборгованості.

Ця інформація дозволить нам зробити загальні висновки про стан дебіторської заборгованості.

Тому особливо важливо впровадити механізм управління дебіторською заборгованістю та посилити його інформаційне забезпечення, що робить управлінські рішення, засновані на інформаційно-аналітичному забезпеченні, більш ефективними. Він може використовуватися не тільки для діяльності окремої організації, але і для взаємозв'язку корпоративні групи. Це впливає на ефективну діяльність підприємства та створює умови для майбутньої економічної безпеки та стабільності підприємства.

2.2 Мета, завдання та об'єкти аналізу дебіторської заборгованості авіаційного підприємства

На сьогоднішній день одним із найскладніших і суперечливих питань вітчизняного обліку є не тільки бухгалтерський облік, а й аналіз дебіторської заборгованості, який пов'язаний з проблемою їх несплати. За цих умов господарювання існування великих розмірів дебіторської заборгованості - зменшення оборотних коштів або платежів, які повинні надходити від покупців та споживачів - призводить до зменшення ліквідності його активів та негативно відбивається на платоспроможності.

Поняття дебіторської заборгованості є дуже важливим, воно може не тільки визначити фінансовий стан підприємства, стан джерел фінансування поточних і капітальних витрат, а й оцінити ефективність та обґрунтованість управлінських рішень.

Важливість аналізу дебіторської й кредиторської заборгованості визначають, з одного боку тим, що недостатня увага до цього питання може призвести досить благополучне підприємство до банкрутства, а з іншої сторони - реформування заборгованості доцільніше буде розглядати як метод фінансового оздоровлення підприємства. Виходячи з цього, відповідний аналіз та контроль за станом дебіторської і кредиторської заборгованості мають сприяти ефективному управлінню

їх розмірами, строками утворення на підприємстві та посиленню якості контролю за своєчасним здійсненням розрахунків між підприємствами, що свідчить про важливість та актуальність теми випускної роботи.

На ефективність роботи вітчизняних підприємств суттєво впливає сформована організаційна структура, якість підготовки бухгалтерської інформації, професійний рівень експертів та правильна оцінка отриманих даних. Ці фактори визначають прийняття управлінських рішень.

Організація аналізу поточної дебіторської заборгованості компанії є важливим, оскільки він допомагає упорядковувати інформацію, впливає на прозорість та надійність даних про врегулювання боргових прав (з дебіторами). Відповідальній особі підприємства (керівнику), щоб отримати повну та актуальну інформацію про різні види дебіторської заборгованості, на які припадає значна частка структури оборотного капіталу, рекомендується забезпечити, щоб організації в цій галузі проводили аналіз за участі відповідних експертів.

Невід'ємною частиною організації управління поточною дебіторською заборгованістю є її аналіз.

Бухгалтерські та аналітичні дані використовуються для аналізу дебіторської заборгованості.

Метою аналізу дебіторської заборгованості є визначення повноти, своєчасності та правильності проведення операцій з дебіторами, якості дебіторської заборгованості за узагальненими та частковими показниками, виявлення факторів та визначення причин їх змін.

Основним завданням аналізу дебіторської заборгованості є вивчення і оцінка:

- складу та структури дебіторської заборгованості;
- частки дебіторської заборгованості в сумі поточних активів;
- її реальності (правдивості);
- правильності оформлення дебіторської заборгованості;
- показників якості та ліквідності цієї заборгованості;
- впливу дебіторської заборгованості на фінансові результати діяльності підприємства;

- пошуку шляхів прискорення оборотності дебіторської заборгованості;
- ефективності вкладених в неї фінансових ресурсів.

Об'єктом аналізу розрахунку між покупцем і продавцем є фінансовий стан підприємства, що включає такі фінансові показники:

- ліквідності та платоспроможності;
- фінансової стійкості;
- рентабельності;
- ефективності діяльності.

Суб'єктами аналізу розрахунків з покупцями та замовниками є бухгалтерська, фінансова, економічна служби підприємства, керівники функціональних та структурних підрозділів, власники підприємства та зовнішні користувачі інформації.

Теоретичні й практичні аспекти аналізу управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств із різним ступенем повноти розглядалися в працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: І. Балабанова, В. Белолипецкого, І. Бланка, О. Єфімовій, В. Завгороднього, В. Ковальова, Г. Митрофанова, Є Мниха, Р. Сайфуліна, Н. Самсонова, В. Сопка, А. Шеремета, Дж. Бейли, Ю. Бригхема, Б. Коласса, Р. Мертона, С. Росса, Э. Хелферта, Р. Холта, Дж. Финнерти та інших.

Планування, організація та контроль розрахунків з боржниками відіграють важливу роль в управлінні дебіторською заборгованістю. Налагоджений облік та своєчасний аналіз можуть зменшити дебіторську заборгованість підприємства. Практичний досвід сучасного управління підприємством показує, що має сенс провести кількісний та якісний аналіз показників для кращої оцінки стану дебіторської заборгованості. Це забезпечить ефективність відповідних сфер діяльності підприємства.

2.3 Методика аналізу дебіторської заборгованості

На сьогоднішній день, в умовах фінансово-економічної кризи, щоб підприємству не втратити свої кошти, необхідно постійно контролювати борги компанії, своєчасно стягувати їх та запобігати виникненню у компанії безнадійних боргів.

Зростання дебіторської заборгованості не завжди є негативним, а зменшення - позитивним. Необхідно розрізняти звичайний борг та прострочений борг. Наявність прострочених платежів призведе до фінансових труднощів, оскільки компанії не вистачить фінансових ресурсів для придбання товарно-матеріальних цінностей та виплати заробітної плати. Крім того, заморожування дебіторської заборгованості може призвести до уповільнення обороту капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість також означає, що ризик непогашення заборгованості збільшується, а прибуток зменшується. Отже, кожна організація зацікавлена у скороченні строку погашення таких заборгованостей [46].

Позовна давність, сформована щодо дебіторської заборгованості, є дуже важливою, і необхідно визначити, чи немає в її складі безповоротної суми, чи сума, в якій минають строки позовної давності. У разі виявлення такої ситуації необхідно вжити термінових заходів для її відновлення (оформити вексель, звернутися до господарського суду, тощо).

На розмір дебіторської заборгованості підприємств впливає стан договору та розрахункова дисципліна. Невиконання договорів та недотримання дисципліни призводить до значного збільшення необґрунтованої дебіторської заборгованості, фінансових труднощів та нестачі ресурсів. Тому рекомендується аналізувати дебіторську заборгованість відповідно до строків утворення, оскільки тривалі неплатежі відволікають засоби з господарського обороту. Аналітики, які управляють дебіторською заборгованістю, повинні зосередитись на найдавніших боргах і приділяти більше уваги великим сумах таких боргів [46].

Важливим є вжиття заходів для прискорення врегулювання дебіторської заборгованості, особливо: аналіз фінансового стану клієнтів та покупців, вивчення можливості підвищення їх платоспроможності в майбутньому; своєчасне

оформлення розрахункових документів; застосування попередньої оплати; використання способу оплати вексями; покращення фінансово-розрахункових операцій підприємства.

Аналіз дебіторської заборгованості підприємства може оцінити розмір можливого доходу, які можна отримати у вигляді штрафів, пені, неустойок від дебіторів, які прострочили оплату. Управління дебіторською заборгованістю полягає у формулюванні заходів щодо зменшення або повернення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості.

Одночасно можуть бути використані різноманітні методи управління дебіторською заборгованістю, які можна розділити на такі категорії:

- юридичні – претензія, подача позову до суду;
- економічні – фінансові санкції (штраф пеня неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання продукції;
- психологічні – нагадування по телефону, факсу, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу;
- фізичні – арешт майна боржника, вироблений органами державної виконавчої служби [44].

Планування, організація та контроль розрахунків з дебіторами мають вагомe значення в управлінні дебіторською заборгованістю. Правильний облік та аналіз можуть зменшити суму дебіторської заборгованості.

Сьогодні практичний досвід управління бізнесом показує, що доцільно провести кількісний та якісний аналіз показників для оцінки поточного стану дебіторської заборгованості. Це забезпечує ефективність пов'язаних з ними процесів управління. Тому ми рекомендуємо всебічний аналіз дебіторської заборгованості підприємств. Комплексний аналіз включає п'ять етапів аналізу, які функціонально взаємопов'язані (рис 2.1).

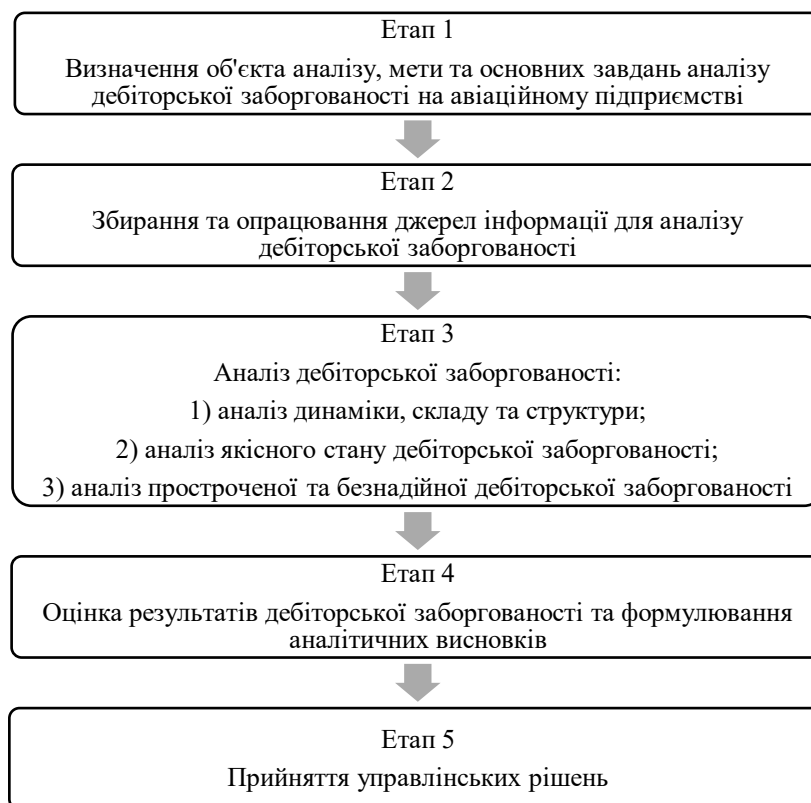

Рис. 2.1. Етапи комплексного аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах

Перший етап визначає об'єкт, мету та завдання аналізу. В нашій ситуації об'єктом дослідження є дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги. Мета та основні завдання аналізу були розглянуті у розділі 2.2 вище.

На другому етапі аналізу дебіторської заборгованості авіаційного підприємства збирають та обробляють джерела інформації.

Третій етап аналізу дебіторської заборгованості є найбільш масштабним і трудомістким. Оскільки на ньому проводять горизонтальний та вертикальний аналізи, порівняння та побудову аналітичних таблиць для аналізу динаміки, складу та структури дебіторської заборгованості. Рекомендується проаналізувати прострочену та безнадійну заборгованість авіаційного підприємства. Визначаються групи товарів, на які припадає найбільша частка у структурі дебіторської заборгованості. Визначаються типи товарів з найбільшою дебіторською заборгованістю за товари, роботи та послуги. Завдяки такому аналізу можна визначити найбільш вигідних

клієнтів підприємства. Вони можуть бути основними постачальниками, посередниками та споживачами.

За даними бухгалтерських звітностей форми 1 та 2 можна визначити декілька показників, що описують стан дебіторської заборгованості. Існують такі основні показники [45]:

1. Оборотність дебіторської заборгованості. Значення цього показника визначає кількість оборотів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів відбулося погашення заборгованості дебіторів перед підприємством:

$$\text{Од} = \text{В} / \text{СДЗ}, \quad (2.1)$$

де Од – оборотність дебіторської заборгованості;

В – виручка від реалізації продукції;

СДЗ – середньорічна сума дебіторської заборгованості (обчислюється як сума значень дебіторської заборгованості на кінець кожного робочого дня поділена на кількість робочих днів).

Варто враховувати показники в динаміці за досліджуваний період. У більшості випадків збільшення коефіцієнта обороту дебіторської заборгованості буде позитивним чинником для підприємства.

2. Період погашення дебіторської заборгованості є індикатором ефективності відносин з клієнтами, який показує, наскільки довго дебітори погашають свої борги. Коефіцієнт дає уявлення про платіжну дисципліну покупців:

$$\text{Пд} = 360 / \text{Од}, \quad (2.2)$$

де Пд – період погашення дебіторської заборгованості;

Од – оборотність дебіторської заборгованості.

Бажано порівняти отримане значення зі значенням конкурента. Для порівняння слід вибрати компанії однакового розміру, наприклад, виходячи з критеріїв вартості активів. Цей тип порівняння можна провести під час внутрішнього та зовнішнього аналізу.

Також варто враховувати значення цього показника в динаміці. Зниження цього показника свідчить про те, що клієнти відволікають фінансові ресурси підприємства на менший термін. Неможливо чітко сказати, це позитивна тенденція чи негативна

тенденція. Якщо підприємство використовує товарні позики як частину своєї маркетингової стратегії, дебіторська заборгованість компанії збільшиться, але це збільшить продажі. Для того, щоб скласти чіткий висновок, необхідно також проаналізувати якість дебіторської заборгованості та розрахувати економічні вигоди від товарного кредитування.

3. Частка дебіторської заборгованості у загальному обсязі поточних активів підприємства. Цей показник дає змогу визначити, яку частку займає заборгованість у загальній сумі поточних активів, а також рівень її збільшення або зменшення протягом досліджуваного періоду [45]:

$$Чд = ДЗ / ПА * 100, \quad (2.3)$$

де: Чд – частка дебіторської заборгованості у поточних активах;

ДЗ – дебіторська заборгованість;

ПА – поточні активи (II + III розділ активу балансу).

Чим вище буде цей показник, тим меншою є мобільна структура майна підприємства.

4. Частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості, %:

$$Чсд = ДЗс / ДЗ * 100, \quad (2.4)$$

де: Чсд – частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості;

ДЗс – сумнівна дебіторська заборгованість.

Значення показника сумнівної дебіторської заборгованості можемо дізнатись з довідки бухгалтерії про стан активів. Збільшення частки такої заборгованості дає змогу виявити проблеми неплатежів та згодом прийняти негайні управлінські рішення.

На четвертому етапі аналізу дебіторської заборгованості слід підсумувати та систематизувати результати досліджень. Сформувати відповідний висновок про стан дебіторської заборгованості компанії. Він також окреслює заходи щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості.

На завершальній стадії слід приймати управлінські рішення, які сприятимуть підвищенню ефективності господарської діяльності та зменшенню ризику несплати боргу.

Ми вважаємо, що такий комплексний аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством є найбільш ефективним. Такий аналіз допоможе оцінити реальний стан дебіторської заборгованості підприємства, визначити «слабкі місця» в управлінні дебіторською заборгованістю і сформулювати заходи щодо зменшення або стягнення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості.

Аналіз стану дебіторської заборгованості в системі управління підприємством потребує зовнішнього та внутрішнього, кількісного та якісного аналізу для визначення середнього значення дебіторської заборгованості, її частки в загальних оборотних активах компанії та оцінки дебіторської заборгованості за строками погашення, визначення ризиків та загроз щодо несплати. Належна організація та методика аналізу дебіторської заборгованості підприємств дозволять приймати ефективні управлінські рішення щодо погашення боргу та прогнозувати надходження коштів.

2.4. Аналіз динаміки складу і структури дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ»

Проаналізуємо дебіторську заборгованість ПАТ «Мотор Січ». Процес аналізу потрібно перш за все розпочати з дослідження динаміки дебіторської заборгованості в загальному. За основу було взято інформацію з приміток до річної фінансової звітності [47, 48] (додатки К, Л).

Аналіз статистичних даних щодо динаміки дебіторської заборгованості на авіаційному підприємстві ПАТ «Мотор Січ» за 2017-2020 рр. (табл.2.2) показав, що обсяги такої заборгованості збільшилися. Так з 2017 по 2019 роки її розмір був приблизно на одному рівні 260000 тис. грн. Але якщо порівнювати останній досліджуваний рік (2020 р.) з базовим (2017 р.), то в 2017 році сума дебіторської

заборгованості склала 1828328 тис. грн, а от в 2020 році значно збільшилась і досягла 2635437 тис. грн., що впливає на погіршення фінансового стану підприємств, їх платоспроможність та ліквідність. Темп зростання в загальному по дебіторській заборгованості склав 144,14%, а це означає, що порівнюючи з базовим періодом дебіторська заборгованість зростає аж на 44,14%, що складає майже половину всієї суми.

Також вдвоє збільшився і такий вид дебіторської заборгованості, як «інша поточна дебіторська заборгованість»: темп зростання склав аж 203,85% (збільшення відбулось із 265994 тис. грн до 542244 тис. грн). Такий стан спричинено впливом як зовнішніх факторів: економічним станом країни, ростом рівня інфляції, нестабільністю курсу національної валюти, змінами податкового законодавства; так і внутрішніх: обсягами реалізації продукції та її конкурентоспроможністю, особливостями маркетингової політики підприємств, забезпеченням дебіторської заборгованості, тощо.

Таблиця 2.1

Аналіз статистичних даних динаміки дебіторської заборгованості ПАТ
«Мотор Січ» за 2017-2020 рр.

Показник	Роки				Абсолютне відхилення, 2017 р. до 2020 р., %	Темп зростання, 2017 р. до 2020 р., %
	2017	2018	2019	2020		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, тис.грн	1562334	1604845	1419541	2093193	+530859	133,97
Інша поточна дебіторська заборгованість, тис.грн	265994	265584	260825	542244	+276250	203,85
Усього дебіторська заборгованість, тис. грн	1828328	1870429	1680366	2635437	+807109	144,14

Виходячи із розрахунків, виконаних в таблиці 2.2. можемо побудувати діаграму (рис. 2.1), щоб наочно показати, як змінювалась дебіторська заборгованість на ПАТ «Мотор Січ» в період з 2017 по 2020 роки.

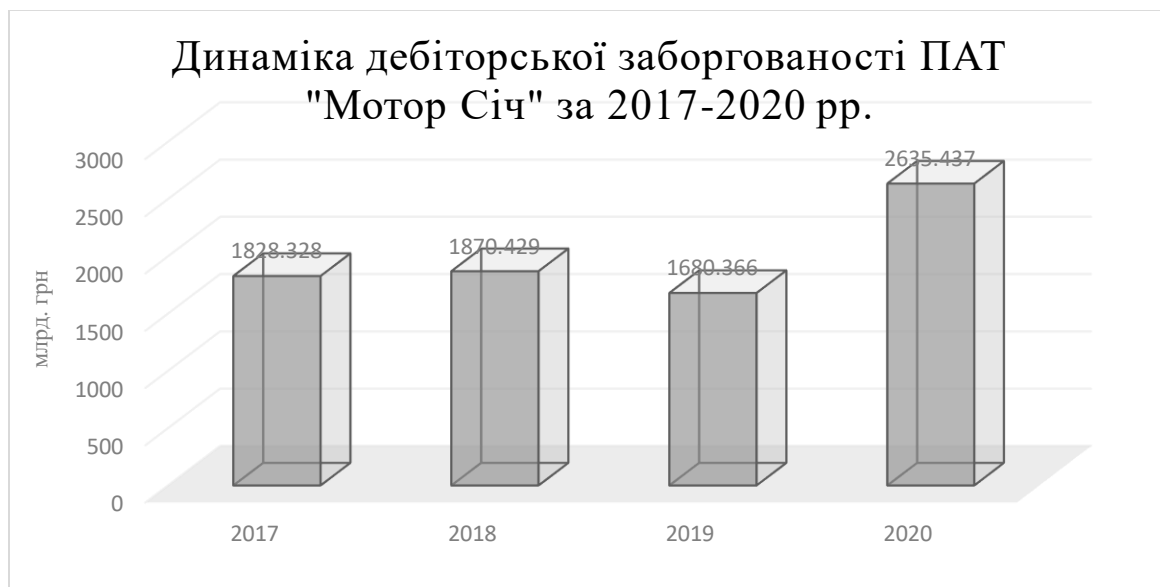

Рис. 2.2. Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ПАТ "Мотор Січ" за 2017-2020 рр.

Наступним кроком в аналізі дебіторської заборгованості на ПАТ «Мотор Січ» буде саме аналіз динаміки складу та структури дебіторської заборгованості за раніше наведеною методикою аналізу та на заповнюючи таблицю 2.1. Розрахунки в таблиці 2.2 проводимо на основі даних фрагментів з Балансу (Звіту про фінансовий стан), який наявний в додатках М та Н.

Особливу увагу в процесі аналізу дебіторської заборгованості слід приділити такому виду дебіторської заборгованості, як «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги», яка в нашому випадку має найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості. Питома вага дебіторської заборгованості показує, яка частина оборотних засобів підприємства зосереджена в розрахунках (табл. 2.2). Аналіз структури дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ» у 2019 і 2020 рр. показав, що відбулися вагомні зміни. У структурі дебіторської заборгованості переважає питома вага дебіторської заборгованості за продукцію,

товари, роботи, послуги і відповідно становить 52,87 % і 59,48 %. Змін по ці статті балансу майже не відбулося – відсоток склав лише 6,61%.

Щодо дебіторської заборгованості за розрахунками, то розглядаючи заборгованість за виданими авансами можемо судити, що зміни також не значні, а саме: заборгованість зменшилась на 15655 тис. грн, що у відсотках складає 2,38%. Щодо структури даної статті, то в 2019 році вона має питому – 32,59%, а в 2020 – 22,65%.

А інша поточна дебіторська заборгованість становить за 2019 рік –116390 тис. грн, а в 2020 – 366694 тис. грн, і відносне відхилення склало 215,06%. Це свідчить, що заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги не була погашена, а навпаки виросла в 2 рази. Якщо проаналізувати дану ситуацію, то можна зробити висновок, що це є негативним фактором впливу на підприємство. Але якщо розглянути іншу поточну дебіторську заборгованість, то в загальній структурі дебіторської заборгованості, то вона має досить малий вплив на неї, адже питома вага іншої поточної дебіторської заборгованості складає 5,78% в 2019 році та 12,96% в 2020.

Якщо ж розглядати дебіторську заборгованість за розрахунки з бюджетом, то по даному виду заборгованості також відбулися певні зміни, а саме їх зменшення з 170423 тис. грн до 130268 тис. грн (у відсотках - 23,56%). В загальній структурі розрахунки з бюджетом мають вплив на дебіторську заборгованість – 3,86%.

Найменшу питому вагу за нашими дослідженнями має дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків: в 2019 році вона склала 0,30%, в 2020 – 0,31%. Змін не відбулося.

Тобто, проаналізувавши динаміку складу та структури дебіторської заборгованості, можна сказати, що основною статтею впливу на дебіторську заборгованість в загальному має дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. А тобто, для зменшення сум розрахунків з покупцями та замовниками потрібно шукати шляхи впливу саме на цей вид дебіторської заборгованості.

Аналіз динаміки складу й структури дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор
Січ»

Вид дебіторської заборгованості	Залишки за балансом, тис.грн.			Відносне відхилення, %	Структура, %		
	2019	2020	зміна		2019	2020	зміна
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1065248	1683356	618108	58,02	52,87	59,48	6,61
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	-	-	-	-	-	-	-
за виданими авансами	656552	640897	-15655	-2,38	32,59	22,65	-9,94
з бюджетом	170423	130268	-40155	-23,56	8,46	4,60	-3,86
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	6059	8723	2664	43,97	0,30	0,31	0,01
Інша поточна дебіторська заборгованість	116390	366694	250304	215,06	5,78	12,96	7,18
Разом	2014672	2829938	815266	40,47	100	100	-

Провівши аналіз дебіторської заборгованості можна зробити висновок, що за досліджуваний період з 2017 по 2020 рр. дебіторська заборгованість зростає. Це є негативним фактором, адже це зменшує обігові кошти підприємства в цілому і є великий ризик їх неповернення, а отже підприємство має загрозу понесення втрат.

Для більшої наочності нами зроблено діаграму (рис. 2.2), як відображає інформацію з таблиці 2.2 щодо питомої ваги (складу) видів дебіторської заборгованості в загальній її структурі.

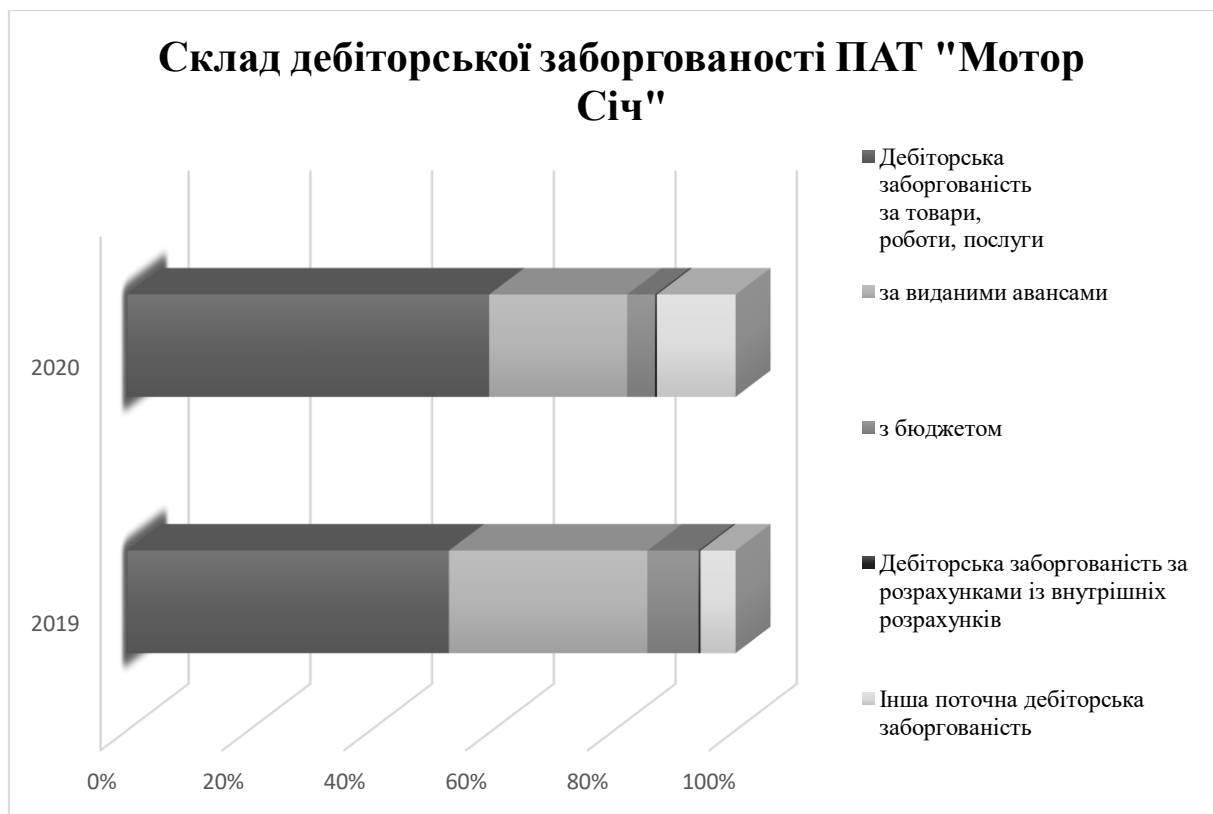

Рис. 2.2. Склад дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ» за 2019-2020 роки

Вищевказана ситуація вимагає відокремлення в складі довгострокової дебіторської заборгованості - довгострокової дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги. Ми також вважаємо, що потрібно вдосконалити аналітичний облік шляхом введення груп боржників з точки зору непогашеної дебіторської заборгованості: інтервал поточної – з терміном 3 місяці та довгострокової - 6 місяців. Спочатку заборгованість слід віднести до певної групи, а потім вже здійснити аналітичний облік конкретного дебітора. При використанні цієї схеми компанія отримає додаткову інформацію про існування великої кількості дебіторської заборгованості в кожному розрахунковому періоді. Згідно з результатами аналізу, керівництво повинно вжити ефективних заходів для покриття заборгованості, терміни непогашення якої є найдовшими, а розмір – найбільшим.

Розглядаючи кожен тип розрахунку, необхідно з'ясувати:

- причину утворення такої заборгованості;

- фактичну ситуацію, щодо її одержання (наявність листів, актів звірки, розрахунків, де дебітори визнають свою заборгованість);

- дотримуватись термінів позовної давності;

- заходи, вжиті до погашення.

Формування політики управління дебіторською заборгованістю здійснюється за такими етапами [49]:

1) аналіз попередньої дебіторської заборгованості;

2) формулювання принципів кредитної політики, що стосуються боржників;

3) створення ефективної системи контролю за рухом та своєчасністю інкасації дебіторської заборгованості; встановлення системи штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань;

4) забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості.

Заходи, вжиті для управління дебіторською заборгованістю, поділяються на такі групи [49]:

– юридичні (претензійна робота, досудове переписування, подача позову в господарський суд);

– економічні (фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачань);

– психологічні (нагадування по телефону, факсу, пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед постачальників, що загрожує втратою іміджу);

– фізичні (арешт майна боржника, зроблений органами державної виконавчої служби чи слідчими органами).

Усі виявлені факти простроченої заборгованості та порушення розрахункової дисципліни, а також вжиті заходи повинні бути зведені в спеціальну відомість.

Управління дебіторською заборгованістю передбачає співпрацю з дебіторами для розробки індивідуального плану стягнення боргу. Для найбільш вагомих боржників (юридичних осіб) рекомендується розробити окремий індивідуальний варіант погашення боргу.

Ми віримо, що застосування наших рекомендацій на практиці покращить ефективність управління дебіторською заборгованістю та оптимізує її обсяги та структуру. Тому ефективність контролю в основному залежить від рівня зацікавленості власника та рівня розуміння ролі, місця та важливості функції контролю з боку вищого керівництва підприємства. Контроль має важливе значення для виявлення та мобілізації існуючих резервів та підвищення ефективності та якості роботи.

Належним чином організований контроль повинен не тільки виявляти недоліки та порушення, а й запобігати їм та сприяти своєчасному усуненню. Отже, ефективне управління дебіторською заборгованістю є складним процесом, який може мінімізувати її кількість та час стягнення.

Удосконалити економічні та фінансові інструменти системи управління дебіторською заборгованістю, включаючи розробку ефективних механізмів оптимізації розміру та структури боргу, формування ефективних принципів та стандартів кредитної політики, спрямованих на підвищення ефективності інвестицій у дебіторську заборгованість, та створення ефективного управління дебіторською заборгованістю забезпечить компанії оптимальну швидкість погашення, мінімальний ризик та максимальний результат.

ВИСНОВКИ

Облік розрахунків з покупцями та замовниками - важлива і складна область бухгалтерського обліку. Помилки і неточності, які відображають дані про розрахунки з покупцями і замовниками, а також недотримання норм законодавства може призвести до виникнення бухгалтерських помилок, недоїмки коштів, конфліктів з підрядниками і штрафами.

Дебіторська заборгованість – це сума грошових коштів, яку на певну дату заборгували підприємству покупці (юридичні та фізичні особи). Ведення обліку дебіторської заборгованості регулюється законодавчими актами, які визначають здійснення оцінювання заборгованості, документальне оформлення розрахунків, порядок визнання заборгованості безнадійною та шляхи й методи її стягнення і списання.

Основною метою обліку і аналізу розрахунків з покупцями і замовниками є висловлення думки про достовірність відображення в обліку і звітності показників дебіторської та кредиторської заборгованості.

Проведене дослідження надало підстави зробити наступні висновки:

1) Наразі не існує єдиної думки щодо точного визначення поняття «дебіторська заборгованість». В НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Науковці трактують дебіторську заборгованість по-різному, визначаючи її як борги, боргові вимоги, права на погашення боргів, кошти у розрахунках, вкладення в оборотні кошти та відкрити кредит.

У сучасних умовах функціонування підприємств дебіторська заборгованість займає значну частку в структурі оборотних коштів, що потребує особливої уваги з боку керівників та вимагає ефективного управління нею з метою вчасного надходження грошових коштів та загального підвищення ефективності їх використання, адже має безпосередній вплив на фінансовий стан суб'єкта господарювання.

За НП(С)БО 10 дебіторська заборгованість має поділ на безнадійну, сумнівну та дійсну.

Залежно від виникнення дебіторська заборгованість поділяється на:

- дебіторську заборгованість за роботи, товари, послуги;
- векселі отримані;
- дебіторську заборгованість по розрахункам;
- іншу поточну дебіторську заборгованість.

2) Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, роботи, послуги визнається активом, коли одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг виконуються наступні умови:

- покупцеві передано ризики й вигоди, які пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство більше не керує та не контролює процеси пов'язані з реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума заборгованості може бути достовірно визначена;
- вчені впевнені, що в результаті операцій відбуватиметься збільшення економічних вигод підприємства.

Оцінка моменту, на який підприємство передає покупцеві ризики чи вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію, товар, потребує вивчення угоди між підприємством та покупцем, обставин операцій.

Оцінка дебіторської заборгованості у поточному бухгалтерському обліку основана на первісній вартості. Початково дебіторська заборгованість приймається на баланс за історичною (фактичною) собівартістю.

3) Ведення обліку дебіторської заборгованості регулюється законодавчими актами, які визначають здійснення оцінювання заборгованості, документальне оформлення розрахунків, порядок визнання заборгованості безнадійною та шляхи й методи її стягнення і списання. Це різні національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, закони, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативні акти України з бухгалтерського обліку та аналізу, господарського та цивільного права, матеріали науково-практичних конференцій, інтернет-сайти.

4) Для обліку розрахунків з покупцями та замовниками використовується рахунок 36 рахунок, який має назву «Розрахунки з покупцями та замовниками». Рахунки 3 класу передбачають роздільний облік заборгованостей у національній та іноземній валюті, включаючи векселі, поточні фінансові інвестиції, розрахунки з покупцями та замовниками, дебіторами та кредиторами. Аналітичний облік за рахунком 36 ведеться щодо кожного покупця (замовника), а при розрахунках за плановими платежами - для кожного покупця та замовника.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та змовниками ведеться у Відомості 3.1 по кожному покупцю та замовнику, по кожному представленому для оплати рахунків. Підсумкові суми Відомості 3.1 по кредиту рахунку 36 записуються в Журнал 3.

5) Для аналізу дебіторської заборгованості використовують методи загального аналізу, та в деяких випадках факторного. Основними кроками аналізу стану дебіторської заборгованості на підприємстві є:

1. Визначити абсолютну величину дебіторських заборгованостей підприємства під час досліджуваного періоду.

2. Розрахувати абсолютні і відносні відхилення та зміни їх питомої ваги.

3. Розрахувати питому вагу дебіторських заборгованостей у загальному обсязі обігових коштів підприємства.

4. Оцінити розрахунки підприємства за їх видами - розрахунки з дебіторами чи кредиторами, розрахунки з персоналом, з бюджетом, а також дебіторська та кредиторська заборгованість за розрахунками.

5. Проаналізувати абсолютні та відносні зміни по кожному виду розрахунків.

6. Оцінити показники питомої ваги кожного виду заборгованості.

7. Оцінити зміни, що відбулися з обсягом і структурою.

Досліджуване підприємство ПАТ «Мотор Січ» (публічне акціонерне товариство) — є одною з провідних у світі корпорацій з розробки, виробництва, ремонту та сервісного обслуговування авіаційних газотурбінних двигунів для літаків та вертольотів, а також промислових газотурбінних установок.

Основний вид діяльності обраного авіаційного підприємства ПАТ "Мотор Січ" є авіаційна промисловість. ПАТ "Мотор Січ" одне з небагатьох у світі підприємств та єдине підприємство в Україні, що має повний закінчений цикл виробництва двигунів, а також таке, що забезпечує весь цикл ремонту, випробування та обслуговування двигунів.

Ведення бухгалтерського обліку в організації здійснюється відповідно до нормативних актів, що мають різний статус. Одні з них носять обов'язковий характер (такі як закони, положення (стандарти) бухгалтерського обліку та ін.), а інші – індивідуальний характер та використовуються за самостійним рішенням підприємства (такі як робочий план рахунків, облікова політика підприємства та ін.).

ПАТ «Мотор Січ» застосовує автоматизовану форму обліку, яка створена на базі використання ЕОМ, за допомогою програми «1С: Бухгалтерія».

В результаті аналізу сформованого обліку по розрахунках з покупцями і замовниками нами було досліджено, що бухгалтерські операції по розрахунках з покупцями і замовниками в ПАТ «Мотор Січ» ведуться на такому основному рахунку, як 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками".

При розрахунках з покупцями і замовниками первинними документами є договір, накладна і рахунок-фактура.

Існуючий в облік розрахунків з покупцями і замовниками на ПАТ «Мотор Січ» ведеться відповідно до чинного законодавства, що записано в обліковій політиці підприємства. Грубих порушень з ведення обліку не виявлено. Однак нами були виявлені деякі недоліки у веденні обліку таких розрахунків.

Аналіз дебіторської заборгованості показав, що за аналізований період відбувалося залучення коштів підприємства в розрахунки шляхом збільшення загальної суми дебіторської заборгованості. Найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості має саме заборгованість покупців і замовників за товари, роботи, послуги, а на збільшення цієї заборгованості впливає збільшення фактору неплатоспроможності покупців та прострочення заборгованості по рахунках. В цілому, по даному досліджуваному підприємству ПАТ «Мотор Січ» заборгованість

по розрахунках з покупцями та замовниками зростає, порівнюючи із попередніми періодами.

Дебіторська заборгованість є неминучим наслідком існуючої в даний момент системи грошових розрахунків між підприємствами, при якій постійно є розрив часу платежу з моментів переходу права власності на товар, між моментом пред'явлення платіжних документів до оплати і часом їх фактичної оплати. Нами запропоновано ряд заходів щодо збільшення ефективності обліку та аналізу розрахунків з покупцями і замовниками на ПАТ «Мотор Січ».

На підприємстві мають звертати увагу на нормування оборотних активів, а також за своєчасністю розрахунку розміру потреби в позикових коштах. Особливо, свою увагу ПАТ «Мотор Січ» слід приділяти управлінню дебіторською заборгованістю в сучасні темпи зростання інфляції. Рекомендуємо не поставляти продукції, не ознайомившись попередньо з бухгалтерською (фінансовою) звітністю потенційного покупця.

З метою поліпшення управління дебіторською заборгованістю підприємству доцільно створити резерви сумнівних боргів. Тоді, при необхідності, можна буде зменшити суму збитків шляхом застосування такого резерву.

Пропонуємо, для зменшення дебіторської заборгованості застосовувати політику гнучкого ціноутворення, стимулюючого покупця своєчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Отже, підприємства повинні здійснювати управління дебіторською заборгованістю таким чином:

- посилити контроль за заборгованістю шляхом створення на підприємстві спеціальних підрозділів;
- здійснити аналіз стану дебіторської заборгованості;
- розробити ефективні схеми проведення розрахунків зі споживачами;
- запровадити нові методи погашення дебіторської заборгованості;
- зміцнити платіжну дисципліну по підприємству, запобігаючи при цьому утворенню дебіторської заборгованості в майбутньому;

– розробити та вжити індивідуальний план заходів з реформування дебіторської заборгованості та координації у цій сфері.

Належним чином організований контроль повинен не тільки виявляти недоліки та порушення в обліку розрахунків з покупцями та замовниками, а й запобігати їм та сприяти своєчасному усуненню. Отже, ефективне управління дебіторською заборгованістю є складним процесом, який може мінімізувати її кількість та час стягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.05.2021).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 26.05.2021).
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 26.05.2021).
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 27.05.2021).
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства Фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 27.05.2021).
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання: Наказ Міністерства Фінансів України від 31.01.2000 р. №20 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення: 05.06.2021).
7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти": Наказ Міністерства Фінансів України від 30.11.2001 №559 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 28.05.2021).
8. Наказ Міністерства Фінансів України Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства Фінансів України від 07.02.2013 № 73 (зі змінами та

доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 28.05.2021).

9. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 "Дохід": Наказ Міністерства Фінансів України від 29.11.99 р. № 290 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 29.05.2021).

10. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства Фінансів України від 31.12.99 р. № 318 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 29.05.2021).

11. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: Наказ Міністерства Фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 29.05.2021).

12. Нормативно-правове регулювання обліку, аналізу і аудиту розрахунків з покупцями і замовниками. URL: <https://mybiblioteka.su/tom2/10-16585.html> (дата звернення: 29.05.2021).

13. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1) «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text (дата звернення: 29.05.2021).

14. МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» від 01.01.2012 (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text (дата звернення 30.05.2021).

15. МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» від 17.10.2013 (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text (дата звернення 30.05.2021).

16. Лігоненко Л.О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / Київ: КНТЕУ, 2005. 276 с.

17. Щербата Л. Річна фінансова звітність: правила подання і складання / Л. Щербата // Бібліотека Баланс, 2013. № 24. с. 4-9.

18. Черненко Л.В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Л.В. Черненко. Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. Київ, 2008. 20 с.
19. Гулько Л.Л. Облік і аудит дебіторської заборгованості та відображення її в системі звітності підприємства. Київ: ТНЕУ, 2017. 15 с.
20. Момот Т.В. Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємств. Київ: ХНКЕГ, 2008. с. 207 – 211.
21. Юджин Ф. Бригхэм, Майкл С. Эрхардт. Фінансовий менеджмент: 10-е видання, 2007. 960 с.
22. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студ. вищих навч. закладів / ред. Ф.Ф. Бутинця: 6-те вид., переробл. і допов. Житомир: Рута, 2005. 756 с.
23. Галасюк В.В. Проблеми теорії прийняття економічних рішень: монографія. Дніпро, 2002. – с. 221.
24. Л.О. Лігоненко, Н.М. Новікова. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. Київ: НТЕУ, 2005. 275 с.
25. Про затвердження національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств": Наказ Міністерства Фінансів України від 07.07.99 №163 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99#Text> (дата звернення: 01.06.2021).
26. Назарова І.Я. Аналіз методів оцінки активів, зобов'язань та капіталу при реорганізації підприємств. Економічний аналіз: збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. с. 214-220.
27. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: Наказ Міністерства Фінансів України № 181 від 28.07.2000 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text> (дата звернення: 01.06.2021).
28. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства Фінансів України № 88 від

24.05.1995 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 01.06.2021).

29. Документальне оформлення та облік дебіторської заборгованості. URL: https://studopedia.net/1_56871_dokumentalne-oformlennya-ta-oblik-debitorskoi-zaborgovanosti.html (дата звернення: 01.06.2021).

30. Організація документування операцій з дебіторською заборгованістю. URL: <https://poznayka.org/s47592t1.html/> (дата звернення: 02.06.2021).

31. Облік розрахунків з покупцями та замовниками. Документальне оформлення. Аналітичний та синтетичний облік: план конспект. URL: <https://naurok.com.ua/oblik-rozrahunkiv-z-pokurcyami-ta-zamovnikami-128843.html> (дата звернення: 02.06.2021).

32. Синтетичний та аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками. URL: <https://smekni.com/a/15729-7/oblk-kontrol-rozrahunkiv-z-pokuptsyami-zamovnikami-7/> (дата звернення: 02.06.2021).

33. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками. URL: <https://www.kazedu.kz/referat/135088/3> (дата звернення: 03.06.2021).

34. Синтетичний і аналітичний облік розрахунків дебіторської заборгованості. URL: https://studwood.ru/820826/buhgalterskiy_uchet_i_audit/sintetichniy_analitichniy_oblik_ozrahunkiv_debitorskoj_zaborgovanosti (дата звернення: 02.06.2021).

35. Абрамчук І.І. Облік розрахунків з покупцями і замовниками. Фінансовий та управлінський облік. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с.19.

36. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність»: Наказ Міністерства Фінансів України від 27.06.2013 № 626 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13#Text> (дата звернення: 03.06.2021).

37. Нашкерська М.М., Литвиненко Н.О. Облікове забезпечення управління поточною дебіторською заборгованістю. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 721. с. 186–191.

38. «Мотор Січ»: матеріали з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%A1%D1%96%D1%87 (дата звернення 03.06.2021).
39. Офіційний сайт ПАТ «Мотор Січ». URL: <http://www.motorsich.com/ukr/> (дата звернення 31.05.2021).
40. Статут підприємства ПАТ «Мотор Січ». URL: <http://www.motorsich.com/files/789-STATUT-30-03-2017%20zi%20zminami%20SPO%20Zotov.pdf> (дата звернення: 28.05.2021).
41. Регулярна інформація (XML). Опис бізнесу ПАТ «Мотор Січ». URL: <https://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/71391/156/templ> (дата звернення: 26.05.2021).
42. Аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості. URL: https://stud.com.ua/87147/ekonomika/analiz_debitorskoyi_kreditorskoyi_zaborgovanosti (дата звернення: 31.05.2021).
43. Ямненко Г.Є. Інформаційне забезпечення управління дебіторською заборгованістю. Миколаїв: КНЕУ ім. В. Гетьмана. 2018 р. с 2. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/106.pdf> (дата звернення: 04.06.2021).
44. Іванілов О.С., Смачило В.В., Дубровська Є.В. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2007. с. 156-163.
45. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навчальний посібник. Київ : Знання, 2015. 662 с.
46. Бондарчук Н.В., Тімашова А.М. Модель аналізу дебіторської заборгованості: основні показники. Дніпровський державний аграрно-економічний університет // Проблеми системного підходу в економіці. 2019. с. 2-4.
47. Річна фінансова звітність ПАТ «Мотор Січ» за 2019 рік. URL: <http://www.motorsich.com/files/1258-2019.pdf> (дата звернення 04.06.2021).
48. Річна фінансова звітність ПАТ «Мотор Січ» за 2020 рік. URL: <http://www.motorsich.com/files/1271-2020.pdf> (дата звернення 04.06.2021).

49. Грицай О.І. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в контексті її обліково-аналітичного забезпечення. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2018 р. с. 2-5. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/125.pdf (дата звернення 04.06.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк бухгалтерської довідки
БУХГАЛТЕРСЬКА ДОВІДКА
до Журналу _____ за _____ 20__ р.

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума
1	2	3	4	5

Виконавець _____
(підпис)

Головний бухгалтер _____
(підпис)

"__" _____ 20__ р.

Бланк акту виконаних робіт (наданих послуг)

АКТ

про прийняття-передачі виконання робіт

Місто _____ "___" _____ 200__ року

ТОВ "_____", що надалі іменується Замовник, в особі директора, _____, який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, та ПП "_____", що надалі іменується Підрядчик, в особі директора _____, який діє на підставі Статуту, з іншої сторони, на підставі п. 2.1.3. Договору № _____ про виконання робіт від "___" _____ 200__ року (надалі - «Договір») підписали цей Акт про наступне:

1. В період з __.__.200__ р. по __.__.200__ р. Підрядчик виконав та передав наступні роботи:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Замовник прийняв вказані роботи по обсягу та якості.
 2. Вартість робіт становить _____ грн., без ПДВ - Підрядчик є платником єдиного податку за ставкою 10% (свідоцтво № _____ про право сплати єдиного податку)
 Всього до сплати – _____ грн. (_____ гривень).

3. Жодних претензій по якості та обсягу робіт Замовник немає.

4. Акт підписано у двох примірниках українською мовою, по одному примірнику - для кожної Сторони. Обидва примірники мають однакову юридичну силу.

РЕКВІЗИТИ СТОРІН:

Замовник:

Підрядчик:

ПІДПИСИ СТОРІН:

Від імені Замовника

 Підпис

М. п.

"___" _____ 200__ р.

Від імені Виконавця

 Підпис

М. п.

"___" _____ 200__ р.

Бланк прибуткового касового ордеру

Ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України _____ _____ (найменування підприємства/установи/організації) Прибутковий касовий ордер N _____ від "___" _____ 20__ року						Л і н і я В і д р і з у	(найменування підприємства/установи/організації)
Квитанція до прибуткового касового ордеру N _____ від "___" _____ 20__ року							Прийнято від _____
N з/п	Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунку	Сума цифрами	Код цільового призначення	Примітки	Підстава _____	
1	2	3	4	5	6	Сума _____ (словами)	
Прийнято від _____						_____ грн _____ коп.	
Підстава _____							
Сума _____ (словами) _____ грн _____ коп.						М. П.	
Додатки: _____							
Головний бухгалтер _____ (підпис, прізвище, ініціали)						Головний бухгалтер _____ (підпис, прізвище, ініціали)	
Одержав касир _____ (підпис, прізвище, ініціали)						Касир _____ (підпис, прізвище, ініціали)	

Акт
звіряння розрахунків з дебіторами та кредиторами

між _____

(підприємств, організацій, установ)

За результатами звіряння рахунків і документів за

встановлено:

(послуги, роботи, матеріальні цінності тощо)

№	Рахунок, документ		Сума за даними кредитора	Сума за даними дебітора	Розбіжності
	дата	N			

М. _____
І. Підпис представника підприємства-кредитора

М. _____
І. Підпис представника підприємства-дебітора

**Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги та
інша дебіторська заборгованість на 31 грудня 2019 та 2018 років (фрагмент з
приміток до річної фінансової звітності)**

	<u>31 грудня 2019</u>	<u>31 грудня 2018</u>
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги	1,419,541	1,604,845
Інша поточна дебіторська заборгованість	260,825	265,584
Резерв під очікувані кредитні збитки	<u>(565,432)</u>	<u>(457,002)</u>
	<u>1,114,934</u>	<u>1,413,427</u>
Розрахунки за претензіями, зі співробітниками та інші розрахунки	<u>92,905</u>	<u>145,078</u>
	<u>1,207,839</u>	<u>1,558,505</u>

Інформація про кредитний і валютний ризики Групи, пов'язані з дебіторською заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги та іншою поточною дебіторською заборгованістю, розкрита у Примітці 31.

**Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги та
інша дебіторська заборгованість на 31 грудня 2020 та 2019 років**

(фрагмент з приміток до річної фінансової звітності)

	31 грудня 2020	31 грудня 2019
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги	2 093 193	1 416 927
Інша поточна дебіторська заборгованість	542 244	260 825
Резерв під очікувані кредитні збитки	(677 243)	(570 883)
	1 958 194	1 106 869
Заборгованість за розрахунками з працівниками, за претензіями та інша	118 458	112 808
Резерв під знецінення	(26 602)	(38 031)
	2 050 050	1 181 646

**Фрагмент балансу (звіту про фінансовий стан) на ПАТ «Мотор Січ» за
2020 рік**

1	2	3	4
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	13956038	13646028
<i>Виробничі запаси</i>	<i>1101</i>	<i>4737341</i>	<i>4788836</i>
<i>Незавершене виробництво</i>	<i>1102</i>	<i>8615068</i>	<i>8437337</i>
<i>Готова продукція</i>	<i>1103</i>	<i>592972</i>	<i>409017</i>
<i>Товари</i>	<i>1104</i>	<i>10657</i>	<i>10838</i>
Поточні біологічні активи	1110	13	6
Депозити перестраховання	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	1065248	1683356
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	656552	640897
з бюджетом	1135	170423	130268
у тому числі з податку на прибуток	1136	5274	30830
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	0	46
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	6059	8723
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	116390	366694
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	12434
Гроші та їх еквіваленти	1165	741780	1616979
<i>Готівка</i>	<i>1166</i>	<i>1680</i>	<i>2079</i>
<i>Рахунки в банках</i>	<i>1167</i>	<i>739522</i>	<i>1614195</i>
Витрати майбутніх періодів	1170	0	0
<i>Частка перестраховика у страхових резервах</i>	<i>1180</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
у тому числі в:	<i>1181</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>резервах довгострокових зобов'язань</i>			
<i>резервах збитків або резервах належних виплат</i>	<i>1182</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>резервах незароблених премій</i>	<i>1183</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>інших страхових резервах</i>	<i>1184</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Інші оборотні активи	1190	2085448	2278668
Усього за розділом II	1195	18797951	20384099
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	4623	219
Баланс	1300	26871382	28144134

**Фрагмент балансу (звіту про фінансовий стан) на ПАТ «Мотор Січ» за
2019 рік**

1	2	3	4
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	13375041	13959555
<i>Виробничі запаси</i>	1101	4605385	4737848
<i>Незавершене виробництво</i>	1102	8522018	8618078
<i>Готова продукція</i>	1103	22712	592972
<i>Товари</i>	1104	18926	10657
Поточні біологічні активи	1110	106	13
<i>Депозити перестраховання</i>	1115	0	0
<i>Векселі одержані</i>	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	1316539	1070902
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	980344	656552
з бюджетом	1135	270959	170423
у тому числі з податку на прибуток	1136	5	5274
<i>Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів</i>	1140	0	0
<i>Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків</i>	1145	9330	6192
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	233193	116390
Поточні фінансові інвестиції	1160	694	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	1432723	741780
<i>Готівка</i>	1166	4222	1680
<i>Рахунки в банках</i>	1167	1427817	739522
Витрати майбутніх періодів	1170	0	0
<i>Частка перестраховика у страхових резервах</i>	1180	0	0
у тому числі в:	1181	0	0
<i>резервах довгострокових зобов'язань</i>			
<i>резервах збитків або резервах належних виплат</i>	1182	0	0
<i>резервах незароблених премій</i>	1183	0	0
<i>інших страхових резервах</i>	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	2112568	2085448
Усього за розділом II	1195	19731497	18807255
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	288	4623
Баланс	1300	27644579	26881684